Еміль і детективи

ЦЕ ЩЕ НЕ ПОЧАТОК ІСТОРІЇ

Вам я можу сказати щиро: історія з Емілем мене самого заскочила зненацька. Власне, я збирався написати зовсім іншу книжку. Книжку, в якій тигри з переляку клацали б іклами, а з фінікових пальм сипалися б додолу кокосові горіхи. І маленька тубільна дівчинка у чорно-білу пере-смужку сама перепливла б увесь Тихий океан, щоб у Сан-Франціско, у фірмі "Дрінквотер і К°", одержати зубну щітку. Ту дівчинку звали б Петерзілія, та й прізвище в неї теж, безперечно, було б.

Я гадав написати справжню пригодницьку повість про південні моря, бо якось один бородань сказав мені, що ви найдужче полюбляєте читати саме такі книжки.

Перші три розділи були вже цілком готові. Ватажок шибеників на прізвисько Швидка Пошта дістав свій скла-даний ніж, настромив на його лезо гарячі печені яблука і почав спокійно і швидко рахувати до трьохсот дев'яноста семи...

Раптом я не зміг пригадати, скільки ніг у кита! Тоді я вклався на підлогу, бо так мені найкраще думається, і став міркувати. Але й це не зарадило. Я взявся гортати енциклопедичний словник, спершу том на літеру "К", а потім про всяк випадок ще й на літеру "Н", але про те, скільки ніг у кита, там не було жодного слова. А мені треба було це точно знати, щоб писати далі. Знати абсолютно точно!

Бо якби цієї миті з джунглів вийшов, шкутильгаючи, кит, то ватажок шибеників на прізвисько Швидка Пошта не зміг би в нього влучити.

А якби печене яблуко не влучило в кита, то маленька тубільна дівчинка в чорно-білу пересмужку на ім'я Петерзілія ніколи в житті не зустрілася б із пані Леман, що прала діаманти.

А якби Петерзілія не зустрілася з пані Леман, вона ніколи не дістала б того коштовного талона, на який у Сан-Франціско фірма "Дрінквотер і К°" задурно видала б новісіньку зубну щітку. І тоді...

Одне слово, моя пригодницька морська повість,— а я так тішився з неї! — перечепилася, сказати б, об китові ноги. Сподіваюся, ви це розумієте. Я геть засмутився. А коли розповів про це панночці Фідельбоген, вона мало не заплакала. Проте плакати їй не було коли, бо довелося саме накривати стіл до вечері, і вона вирішила поплакати потім. А потім забула. Отакі ці жінки!

Книжку я збирався назвати "Петерзілія в джунглях". Гарненька назва, правда? А тепер три закінчені розділи лежать у мене вдома під ніжкою стола, щоб він не хитався. Але хіба це справжнє діло для пригодницької книжки про південні моря?

Старший кельнер Нітенфюр, якому я часом розповідав про свою роботу, через кілька днів спитав мене, чи я взагалі бував там, унизу.

— Де це — внизу? — здивувався я.

— Ну, в південних морях, в Австралії, на Суматрі, чи на Борнео, чи десь іще.

— Ні, не бував. А навіщо?

— Бо треба писати тільки про те, що сам добре знаєш і сам бачив.

— Але дозвольте, шановний пане Нітенфюр!..

— Це ж ясно, як білий день. У Нойгебауерів, що часто ходять до нашого ресторану, була служниця. Вона зроду не бачила, як смажать курей чи гусей. І ось торік на Різдво господиня звеліла їй засмажити гуску, а сама пішла по крамницях. Скупившись, вона повернулася додому і з несподіванки замалим не впала: дівчина поставила в духовку гуску просто так, як її принесли з базару. Не обскубану, не обсмалену, не випатрану. Ну й дух же був у хаті, скажу я вам по секрету!

— То й що? — здивувався я.— Чи не хочете ви сказати, що смажити гусей і писати книжки — те саме? Даруйте, любий Нітенфюр, але мені смішно це чути.

Він почекав, доки я насміюсь, а тоді відказав:

— Ваші південні моря, людожери, і коралові рифи, і всі дивовижні дива — то та ж таки гуска. А ваша повість — це духовка, в якій ви хочете засмажити і Тихий океан, і Петерзілію, і тигрів. Ви не знаєте, як смажити таку дичину, отож у вашій книжці буде той самий дух, що і в помешканні Нойгебауерів.

— Але ж саме так робить більшість письменників! — вигукнув я.

— Смачного!

Оце і все, що він сказав.

Якийсь час я сидів у задумі, а тоді заговорив до нього знову:

— Пане Нітенфюр, ви знаєте Шіллера?

— Шіллера? Того, що працює у Вальдшлесхені у броварні?

— Ні, письменника Фрідріха Шіллера, що понад сто років тому написав безліч п'єс.

— А, того Шіллера! Котрому стільки пам'ятників наставлено!

— Того самого. Він написав трагедію "Вільгельм Телль"., дія якої відбувається в Швейцарії. Колись школярів завжди примушували писати твори на цю тему.

— Ми теж писали. Я знаю цього "Телля". Чудова п'єса, їй-бо, чудова. Що правда, то правда. Але шкільні твори — то щось жахливе. Назву одного я й досі пам'ятаю: "Чому Телль не тремтів, коли стріляв у яблуко?". Я схопив тоді двійку. Взагалі, я ніколи не вмів писати...

— Дозвольте мені закінчити свою думку,— сказав я.— Бачте, хоч Шіллер ніколи не бував у Швейцарії, його п'єса про Вільгельма Телля вражає своєю правдивістю, вона правдива до найменшої дрібнички.

— Бо він перед тим читав куховарські книжки.

— Куховарські книжки?

— Еге. Книжки, де все описано. Які заввишки гори в Швейцарії. І коли тане сніг. І яка буває буря на Фір-вальдштетському озері. І як селяни підняли повстання проти губернатора Геслера.

— Ви слушно кажете. Шіллер справді про все це читав.

— Бачите,— пояснює мені Нітенфюр і б'є серветкою муху,— бачите, коли ви теж так зробите і спершу прочитаєте книжки, тоді ви, звичайно, зможете написати свою повість про австралійських кенгуру.

— В мене немає ніякого бажання читати книжки. Якби я мав гроші, то залюбки поїхав би туди і все побачив на власні очі! Але читати книжки...

— Тоді я дам вам добру пораду, — каже він.— Найкраще пишіть про те, що вже знаєте. Ну, про метро, про готелі і таке інше. І про дітей, вони ж бо щодня крутяться у вас під ногами. Та й ми самі не так давно були дітьми.

— Але ж той бородань, що знає дітей як свої п'ять пальців, запевнив мене: це дітям не сподобається.

— Дурниці! — бурмоче пан Нітенфюр.— Ви повірте моїм словам. До речі, я теж маю дітей. Двох хлопчиків і дівчинку. У вихідний день я розповідаю їм, що тут, у ресторані, відбувалося: то хтось утік, не сплативши рахунку, то якийсь клієнт напідпитку намірявся дати ляща хлопчині, продавцеві сигарет, та замість нього ляснув якусь дамочку, що саме проходила повз них. Тоді мої діти слухають, скажу я вам, наче заворожені.

— Ви так гадаєте, пане Нітенфюр? — невпевнено питаю я.

— Авжеж, голову дам відрубати, пане Кестнер,— вигукує він і щезає, бо якийсь клієнт уже дзенькає ножем об склянку, вимагаючи рахунок.

І, власне, тому, що так порадив старший кельнер Нітенфюр, я пишу тепер історію про речі, які всім — вам, їм і мені — давно відомі.

Я подався додому, вмостився на підвіконні і став дивитися на Празьку вулицю, сподіваючись: ану ж унизу з'явиться саме та Історія, що я її шукаю. Тоді я кивнув би їй і сказав: "Будь ласка, підніміться сюди! Я так хотів би вас написати!"

Але Історія не йшла і не йшла. Я почав уже мерзнути, спересердя зачинив вікно і п'ятдесят три рази оббіг навколо столу, та й це не зарадило.

Тоді я вклався, як і спершу, на підлозі й надовго замислився.

Коли отак простягаєшся долі, то світ постає зовсім інший. Видно ніжки стільців, капці, квіти на килимі, попіл від сигарет, пилюку, ніжки стола; навіть знаходиш під диваном ліву рукавичку, яку три дні тому не міг відшукати в шафі. Отак я з цікавістю розглядав свою кімнату задля різноманітності знизу, а не згори і, на превеликий свій подив, виявив, що ніжки стільців мають литки. Справжнісінькі тугі темні литки, наче в якихось негренят або у школярів, що носять коричневі гольфи.

І от коли я взявся лічити ніжки стільців і стола, щоб з'ясувати, скільки, власне, негренят або школярів стоїть тут у мене на килимі, мені спала на думку історія з Емі-лем. Може, через те, що я саме думав про школярів у коричневих гольфах. Чи тому, що прізвище в Еміля — Тішбайн 1.

Так чи так, але та історія пригадалася мені саме тієї миті.

Я лежав непорушно, бо з думками і зі спогадами, що от-от зринуть у пам'яті, треба поводитись, як із бездомними собаками. Досить надто рвучко поворухнутися, чи їм щось сказати, чи простягти руку їх погладити — круть,— і вони вже втекли. А тоді всі жданки погубиш, поки вони зважаться повернутись.

Отож я лежав непорушно і приязно всміхався моєму спогадові. Я хотів надати йому трохи сміливості. І він наче заспокоївся, став довірливим, навіть ступив один крок уперед, ще один... Ту ж мить я схопив його за карк і вже не пускав.

Власне, тримав тільки за карк і все. Бо то зовсім різні речі — тримати за загривок собаку чи згадати якусь історію. Коли тримаєш за загривок собаку, то маєш його всього — з лапами, з писком, із хвостом, з усім, що складає його живу вагу.

Спогади треба ловити інакше, частинами. І, мабуть, насамперед хапати за чуба. Потім за ліву передню лапу, за праву, тоді за задні лапи і так поступово одне за одним. І коли вже гадаєш, що в тебе повністю вся історія,— гоп! — з'являється вухо, що досі десь блукало. Нарешті — коли пощастить — ти знаєш уже всю історію.

Колись я бачив у кінофільмі приблизно таке, як оце розповів. У кімнаті стояв чоловік у самій сорочці. Нараз розчинилися двері — і влетіли штани. Чоловік мерщій їх надів.

Німецькою мовою — ніжка стола.

Тоді примчав лівий черевик, за ним кийок, потім краватка, жилет, за ним шкарпетка, другий черевик, капелюх, піджак, друга шкарпетка й окуляри. Казна-що. Але зрештою цей чоловік вбрався з голови до ніг. Усе в нього було на своєму місці.

Точнісінько таке відбувалося з моєю історією, коли я лежав у кімнаті на підлозі, лічив ніжки стільців і думав про Еміля. І з вами, мабуть, таке не раз коїлось. Я лежав долі й ловив спогади, що звідусіль летіли до мене, як і годиться спогадам.

Нарешті я все зібрав докупи — і повість була готова. Залишилось тільки сісти і підряд усе записати.

Це я і зробив. Бо якби не зробив, ви не тримали б тепер у руках книжки про Еміля. Але насамперед я записав усі її частини в тій послідовності, як вони летіли до мене крізь прочинені двері: лівий черевик, комірець, кийок, краватка, права шкарпетка і так далі.

Повість, роман, казка — усі вони схожі на живих істот, а може, вони і є живими істотами. Вони мають голови, ноги, кровообіг і вбрання, як живі люди. І коли їм бракує носа на обличчі або вони взуті в різні черевики, це відразу всім упадає в око.

Перед тим, як розповісти цю історію, я хотів продемонструвати вам окремі частини цілого, всякі випадки і подробиці. Може, ви такі кмітливі, що зумієте самі скласти з тих різних частин цілу історію, перш ніж я розповім її? Це — наче гратися в кубики: треба скласти з них вокзал чи великий будинок, ви не маєте ніякого малюнка і повинні використати всі до одного кубики.

Тож починаємо.

Головний герой повісті Еміль, хлопець у темно-синьому святковому костюмчику. Еміль вбирається в нього неохоче, тільки з примусу. На синьому костюмі страх як видно плями. І тоді Емілева мати, затиснувши хлопця між колінами, чистить йому костюм мокрою щіткою і промовляє: "Ой, хлопче, хлопче! Ти ж знаєш, що я не можу купити тобі нового". І тоді Еміль замислюється — як завжди, надто пізно — про те, що мама цілісінький день працює, аби було що їсти і щоб він міг ходити до школи.

Коли Емілеві сповнилось п'ять років, помер його батько, пан Тішбайн, бляхар. Відтоді Емілева мати стала перукаркою. Вона миє голови продавщицям і сусідкам, робить їм зачіски. Крім того, вона вдома куховарить, прибирає своє помешкання й пере білизну. Вона дуже любить Еміля і радіє, що може працювати й заробляти гроші. Часом вона співає веселі пісеньки. Часом хворіє, і тоді Еміль смажить яєчню для неї і для себе. Це він уміє. Біфштекси він теж уміє смажити. У сухарях і з цибулею.

Уявіть собі купе, у поїзді, що прямує до Берліна. І, напевне, вже в найближчих розділах тут відбуватимуться дивовижні події. Взагалі, таке купе — чудернацька річ. Зовсім чужі люди сидять тут укупі й за кілька

годин так розбалакуються, наче знайомі вже багато років. Часом це приємно і доречно. А часом — навпаки. Бо хто знає, що воно за люди!

Ніхто не знає того чоловічка у котелку. Вважається, що не можна погано думати про людину, аж поки вона не зробить чогось лихого. Але я щиро просив би вас бути тут дуже обережними. Бо обережність, як то кажуть, ніколи не зайва. Гадають, що цей чоловік хороший. Можливо. Тільки не треба цьому хорошому чоловікові надто довірятись. Щоб не довелося потім зовсім розчаруватися в ньому.

Маленька дівчинка з велосипедом — Емілева кузина з Берліна. Дехто вважає, що слід казати не кузина, а двоюрідна сестра. Не знаю, як кажуть у вас дома, але я називаю своїх кузин не двоюрідними сестрами, а кузинами. І у Тішбайнів теж так заведено. Але, звісно, кому це не до вподоби, той може викреслити чужоземне слово і замість нього написати — нагорі чи внизу — "двоюрідна сестра". Ми не будемо через це сваритися. А взагалі Поні Капелюшок чудова дівчинка, і звати її зовсім по-іншому, її мати і пані Тішбайн — рідні сестри. А Поні Капелюшок — це тільки прізвисько.

У Берліні є Нолендорфська площа, а на ній, якщо я не помиляюся, стоїть готель, де зустрінуться деякі герої цієї історії, тільки не подадуть одне одному рук. Але готель може бути й на Вітенберзькій площі, або навіть на Фербелінській. Я-то знаю точно, де цей готель, але до мене прийшов його власник, зачувши, що я писатиму про цю історію, і сказав: не можна називати точної адреси, адже для його готелю буде поганою рекламою, коли всі дізнаються, які "особи" там мешкали. Я погодився, і власник готелю пішов.

Хлопець на ім'я Густав вам напевне сподобається. Із гімнастики в нього завжди кругла п'ятірка. Що він іще має? Досить добре серце і автомобільний клаксон. Усі діти цього кварталу знають його і мають за свого ватажка. Коли він мчить дворами, натискаючи на клаксон так, що той аж реве, діти кидають усе і біжать сходами у двір дізнатися, що сталося. Здебільшого Густав у такий спосіб скликає обидві футбольні

команди, і всі поспішають до спортмайданчика. Але часом клаксон служить й іншій меті, як, наприклад, в історії з Емілем.

В усіх районах міста великі банки мають свої відділення. Там можна, коли є гроші, купити акції, а хто має поточний рахунок у банку, може взяти гроші, погасити чек. Часом сюди прибігають учні продавців розміняти десять марок на сто десятипфенігових монет, щоб в їхніх крамницях касирки мали дрібняки на здачу. Сюди приходять також, щоб обміняти долари, швейцарські франки або ліри на німецькі гроші. Часом деякі люди відвідують банк навіть уночі, хоча тут нікого немає, щоб їх обслужити. Але вони обслуговують себе самі.

Емілева бабуся найвеселіша з усіх бабусь, яких я знаю, хоча її життя сповнене турбот. Є люди, яким зовсім неважко бути веселими. А для інших, навпаки, то нелегка, серйозна справа. Колись Емілева бабуся жила разом з ними, та після смерті бляхаря Тішбайна переїхала до своєї другої дочки у Берлін. Бо Емілева мати заробляла надто мало, щоб прожити на той заробіток утрьох. Отже, бабуся живе в Берліні. І кожен її лист закінчується словами: "У мене все гаразд, чого і вам бажаю".

Усе, що відбувається в світі, попадає в газету. Тільки якщо воно, звісно, трохи незвичайне. Коли в теляти чотири ноги, то це нікого не цікавить. Але якщо в нього

п'ять чи шість ніг,— а часом таке буває! — то дорослі залюбки читають про це під час сніданку. Коли пан Мюллер порядна людина, то це нікого не обходить. А коли пан Мюллер доливає в молоко воду і продає цю бурду як вершки, тоді про нього пишуть у газеті. І хай тоді робить, що хоче. Чи проходили ви коли-небудь повз будинок, де друкують газети? Там усе дзвенить, гримотить і гуркоче, аж стіни двигтять.

ІСТОРІЯ НАРЕШТІ ПОЧИНАЄТЬСЯ

Розділ перший ЕМІЛЬ ДОПОМАГАЄ МИТИ ГОЛОВИ

— Ану, бери той дзбан із гарячою водою,— сказала пані Тішбайн.

Сама вона взяла інший дзбан та невеликий синій флакон із рідким милом і пішла з кухні в кімнату. Еміль схопив свій дзбан і подався за матір'ю.

У кімнаті сиділа жінка, схиливши голову над білою мискою. Волосся в неї розпатлалося й висіло, наче пасма вовни. Емілева мати налила на ту біляву вовну рідкого мила і так заходилася мити чужу голову, аж піна летіла навкруги.

— Вода не гаряча? — спитала мати.

— Ні, нічого,— відповіла голова.

— О, це пані пекарка Вірт! Добридень!— привітався Еміль і поставив свій дзбан під туалетний стіл.

— Тобі щастить, Емілю. Я чула, ти їдеш до Берліна,— сказала голова таким голосом, наче всю її занурили в збиті вершки.

— Спершу йому не дуже хотілося їхати,— пояснила мати, ще дужче намилюючи голову,— але навіщо хлопцеві марнувати канікули? У Берліні він ще ніколи не був, а моя сестра Марта вже давно нас запрошує. її чоловік заробляє непогано, він працює на пошті сортувальником. Я, звісно, не можу поїхати; Перед святом завжди багато роботи. Ну, та він уже не маленький і дорогою дасть собі раду. А на вокзалі в Берліні його зустріне моя мати. Вона чекатиме біля кіоска з квітами.

— Берлін йому сподобається. Там є що дітям подивитись. Ми були в Берліні півтора року тому, їздили з клубом кеглярів. Ой і метушня ж там!

На вулицях уночі так само видно, як і вдень. А скільки машин! — вигукнула пані Вірт із глибини миски.

— А іноземних машин багато? — спитав Еміль.

— Звідки мені знати,— сказала пані Вірт і чхнула, бо мильна піна попала їй у ніс.

— Тепер іди мерщій перевдягнися,— звеліла мати.— Твій святковий костюмчик лежить у спальні. Вбирайся швидше, щоб ми змогли, як я зачешу пані Вірт, зразу ж сісти до столу.

— А яку взяти сорочку? — спитав Еміль.

— Усе лежить на ліжку. Гляди обережно натягай шкарпетки. Але спершу добре помийся. І нові шнурки в черевики втягни. Хутко! Хутко!

— Гоп-гоп! — вигукнув Еміль і щез.

Коли пані Вірт, уже зачесана і задоволена своїм виглядом у дзеркалі, нарешті пішла, мати поспішили до спальні й побачила, що Еміль засмучено никає по кімнаті.

— Чи ти можеш мені сказати, хто вигадав святкові костюми?

— На жаль, не знаю. А чого це ти питаєш?

— Скажи мені адресу, і я застрелю того бовдура.

— Таке вигадаєш! Інші діти журяться, що у них немає гарної одежі. У кожного свій клопіт... О, щоб не забути: сьогодні ввечері попроси в тітки Марти вішалку й охайно повісь свій одяг. Але спершу почисть його щіткою. Гляди не забудь! А завтра можеш знов надягти свій пуловер, ту

чортову шкуру. Наче все? Валізку я склала, квіти для тітки загорнула. Гроші для бабусі я віддам тобі потім. А тепер ходімо обідати. Прошу вас, юначе!

Пані Тішбайн обняла Еміля за плечі й повела до кухні. На обід були макарони з тертим сиром і шинкою. Еміль уминав як не в себе і тільки часом поглядав на маму — чи вона не ображається, що перед розлукою йому так смакує обід.

— Одразу ж напиши мені листівку, я поклала її у валізку, з самого верху.

— Добре,— мовив Еміль і швидко, щоб не побачила мама, скинув з колін макаронину.

На щастя, мама нічого не помітила.

— Усіх привітай від мене. І не лови гав. У Берліні зовсім не те, що в нас, у Нойштадті. У неділю дядько Роберт поведе тебе до музею кайзера Фрідріха. І ти шануйся, щоб не сказали, ніби ми тут не знаємо, як треба поводитись.

— Гаразд, слово честі,— сказав Еміль.

По обіді вони пішли в кімнату. Мама дістала із шафи бляшану коробочку з грошима і стала їх лічити. Тоді похитала головою і знову полічила.

— Хто приходив до нас учора після обіду?

— Панна Томас,— пригадав Еміль,— і пані Гомбург.

— Так, так. Але все одно не вистачає.

Вона подумала, знайшла папірець, де записувала свої прибутки, ще раз підрахувала і зітхнула:

— Бракує вісім марок. .

— Сьогодні вранці приходив газівник,— нагадав Еміль.

— Ага! Тоді, на жаль, усе правильно.

Мама навіть свиснула з досади і дістала з бляшанки три папірці.

— Ось, Емілю, сто сорок марок. Одна купюра — сто марок і дві по двадцять. Сто двадцять марок ти віддай бабусі і скажи, хай вона не гнівається, що минулого разу я нічого їй не надіслала. У нас було сутужно з грошима. Зате тепер ти привезеш їх сам і більш, ніж звичайно. Поцілуй бабусю. Зрозумів? А ті двадцять марок нехай будуть тобі. Купиш на них квиток додому. Він коштуватиме щось із десять марок, точно не знаю. На решту грошей купуватимеш собі щось їсти й пити, як ви кудись підете. Взагалі не завадить мати в кишені дві-три марки про всяк випадок. Я покладу гроші в конверт від листа тітки Марти. Тільки гляди не загуби. Куди ти його сховаєш?

Мати взяла розрізаний збоку конверт, поклала туди гроші, згорнула його вдвоє й віддала Емілеві.

Хлопець трохи подумав, а тоді сунув конверт якнайглибше у праву внутрішню кишеню. Потім для певності мацнув себе за груди поверх святкового піджака і впевнено сказав:

— Отак, звідти вони не вилізуть.

— Тільки нікому в поїзді не кажи, що маєш стільки грошей.

— Та що ви, мамо!

Еміль навіть образився — невже він такий телепень! Пані Тішбайн поклала ще трохи грошей до свого гаманця, тоді поставила бляшанку назад у шафу і ще раз швидко перечитала сестриного листа, де було точно зазначено час відходу і прибуття поїзда, яким Еміль мав їхати до Берліна.

Дехто з-поміж вас, напевне, гадає, що про сто сорок марок не варто так довго розводитись, як пані перукарка Тішбайн із своїм хлопцем. Коли хтось заробляє дві тисячі, або двадцять тисяч, або навіть сто тисяч марок на місяць, той, мабуть, і справді так гадає.

Але ви, можливо, не знаєте, що більшість людей заробляє незрівнянно менше. Подобається вам чи ні, та коли хтось заробляє тридцять п'ять марок на тиждень, для того сто сорок марок, які він заощадив,— чималі гроші. Для багатьох людей сто марок — це справжній мільйон, і по-думки вони пишуть цю цифру з шістьма нулями. А що таке мільйон насправді, вони не можуть собі уявити, навіть уві сні.

Як ви знаєте, Еміль не мав батька. А мати його день і ніч працювала, робила зачіски, мила клієнтам голови, біляві й чорняві, крутилася невтомно, аби вдома було що їсти і ставало грошей сплатити за газ, за вугілля, за помешкання, за одяг, за книжки і за навчання Еміля в школі. Часом мама хворіла і лежала в ліжку. Приходив лікар, призначав ліки. Еміль ставив матері компреси і варив їй і собі їсти. А коли мама спала, він навіть витирав підлогу мокрою ганчіркою, щоб вона не казала: "Мені доведеться встати і хоч трохи прибрати, в хаті страх як брудно".

Чи зможете ви це зрозуміти й не сміятися, коли я скажу, що Еміль був зразковий хлопець? Бачте, він дуже любив свою матір. І згорів би із сорому, якби байдикував, коли вона так тяжко працює, заощаджуючи на всьому. Хіба міг він не зробити домашнього завдання або списати його в Ріхарда Наумана? Хіба він міг прогуляти уроки? Еміль бачив, як мама

надсаджується, аби тільки він мав усе, що мають інші школярі. То хіба він міг її обдурювати чи завдавати їй прикростей?

Отже, Еміль був зразковий хлопець. Насправді. Він не належав до тих слухняних хлопчиків, які ставали такими через боягузтво, скнарість чи завчасну дорослість. Еміль був зразковий хлопець, бо хотів таким бути! Він так вирішив, як, скажімо, вирішують не ходити більше в кіно або не їсти цукерок. Він так вирішив, але часом йому було важко.

Та коли на Великдень він приходив додому і казав: "Мамо, ось мій табель, я знову перший",— тоді він був щасливий. Коли його хвалили в школі і взагалі скрізь, йому це подобалося насамперед через те, що це потішить маму. Він пишався, бо міг хоч у такий спосіб трохи віддячити їй за те, що вона все своє життя невтомно робила для нього...

— Ой,— вигукнула мама,— нам треба поспішати. Вже чверть на другу, А поїзд відходить десь о другій. Ми можемо спізнитися.

— То ходімо, пані Тішбайн! — сказав жартома Еміль.— Але, щоб ви знали, валізку несу я!

Розділ другий

ВАХМІСТР ЄШКБ МОВЧИТЬ

Коли вони вийшли з дому, мама сказала:

— Якщо підійде конка, то до вокзалу поїдемо.

Чи хто з-поміж вас знає, яка була на вигляд конка? Вона саме виїхала з-за рогу і спинилася, бо Еміль махнув рукою, тож я швиденько її змалюю, поки вона не рушила далі.

Конка, треба відразу сказати, річ дивовижна. Уявіть собі, вона їде по рейках, наче справжній дорослий трамвай, і вагончик у неї такий самий, але тягне той вагончик звичайна конячка. На думку Еміля і його друзів, та конка — просто ганьба, вони мріяли про електричний трамвай з дугою нагорі, з п'ятьма фарами спереду і трьома ззаду. Але магістрат міста Нойштадта вважав, що для їхньої чотирьохкілометрової дороги цілком досить однієї живої кінської сили. Тож про електричний трамвай поки що й мови не могло бути. Водій не мав діла з усякими ручками та важелями, а тримав у лівій руці віжки, у правій — батіг і вигукував: "Но-о!"

Як хто-небудь жив на Ратушній вулиці, дванадцять, і хотів зійти з конки біля свого дому, то просто стукав у шибку, водій кричав: "Тпру-у!", і пасажир виходив, де йому треба, хоч насправді зупинка була десь біля будинку тридцять або сорок шість.

Для нойштадтської конки це було байдуже, вона мала час. Мала час і конячка. Мав час і водій. І нойштадтці теж мали час. А коли хтось справді поспішав, то йшов пішки...

На Вокзальній площі пані Тішбайн із сином зійшли. Коли Еміль витягав із конки свою валізку, позаду хтось басом спитав:

— Мабуть, до Швейцарії їдете?

То був поліцейський вахмістр Єшке.

— Ні, мій син їде на тиждень у Берлін до родичів,— відказала мама.

А Емілеві потемніло, навіть почорніло в очах, бо сумління в нього було нечисте. Кілька днів тому після уроку гімнастики школярі подалися гуртом, душ із дванадцятеро, до пам'ятника великому герцогові Карлу, прозваному Кривощоким, і, коли вулиця на якийсь час спорожніла, натягли йому на лису голову старий фетровий капелюх. А тоді ще підсадили Еміля, який добре малював, і він зробив герцогові кольоровими

олівцями червоний ніс і чорнющі вуса. Та коли Еміль ще малював, з того краю базарного майдану з'явився вахмістр Єшке!

Хлоп'ят наче вітром звіяло. Але всі боялися, що вахмістр їх упізнав.

Проте Єшке нічого не сказав мамі, тільки спитав, як її здоров'я та як справи, а Емілеві навіть побажав щасливої дороги.

Та все одно в хлопця було кепсько на душі. І поки він ніс свою валізку через площу до вокзалу, коліна в нього тремтіли. Йому все здавалося, що от-от позаду Єшке гаркне: "Еміль Тішбайн, ти заарештований! Руки вгору!" Але нічого не сталося. Може, вахмістр надумав зачекати, поки Еміль повернеться?

Мама купила в касі квиток — звичайно, у простий вагон, а для себе — перонний квиток. І вони вийшли на платформу № 1 — так, так, у Нойштадті аж чотири платформи! — і стали чекати берлінського поїзда. Лишалося ще кілька хвилин.

— Не забудь нічого, синку. І гляди не сядь на квіти. Попроси кого-небудь поставити твою валізку на багажну полицю. Тільки ввічливо попроси.

— Я й сам поставлю валізку. Хіба я такий кволий?

— Ну, гаразд. Не проґав своєї зупинки. Ти приїдеш о вісімнадцятій годині сімнадцять хвилин. На вокзал Фрід-ріхштрасе. Не здумай вийти раніше, біля зоопарку чи десь іще.

— Не хвилюйтеся, люба пані!

— Не розмовляй з людьми так зухвало, як з матір'ю. І не кидай на підлогу папір, коли їстимеш свій бутерброд. Та не загуби грошей.

Еміль перелякано хапається за правий бік. Тоді полегшено переводить дух і каже:

— Усі вдома!

Він бере маму під руку, і вони походжають пероном.

— Ти не працюй багато, мамусю! І не хворій! Адже нема кому тебе доглядати. Якщо ти захворієш, я сяду на літак і відразу ж прилечу додому. Ти мені теж пиши. Я буду в Берліні не більше тижня, щоб ти знала.

Він міцно обіймає маму, а вона поспіхом цілує його в ніс.

Гуркочучи, підходить берлінський поїзд. Еміль іще раз швидко обіймає маму за шию, а тоді йде зі своєю валізкою у вагон. Мама простягає йому квіти та пакет із бутербродами й питає, чи є вільне місце. Еміль киває головою.

— Тож зійди на Фрідріхштрасе! Він киває.

— Бабуся чекатиме біля кіоска з квітами. Він киває.

— А ти, бешкетнику, шануйся! Він киває.

— І не сварися з Поні Капелюшком. Мабуть, ви вже одне одного і не впізнаєте.

Він киває.

— І пиши мені.

— І ти мені теж.

Ця розмова тривала б, напевне, годину, а то й більше, якби не існувало розкладу поїздів. Начальник поїзда з червоною шкіряною сумкою загукав: "По вагонах! По вагонах!" Заклацали вагонні двері, поїзд рушив з місця і поїхав.

Мама ще довго махала услід хусточкою. Тоді повернулася і не поспішаючи пішла додому. А що хусточка однаково була в руці, то вона трохи поплакала, втираючи сльози.

Але не довго. Бо вдома вже чекала дружина різника, пані Августин, і їй треба було помити голову.

Розділ третій ПОДОРОЖ ДО БЕРЛІНА ПОЧИНАЄТЬСЯ

Еміль скинув свого учнівського кашкета і сказав:

— Добридень. Чи не знайдеться тут для мене містечко? Звичайно, місце знайшлося. Огрядна жінка, що сиділа,

скинувши затісний лівий черевик, сказала своєму сусідові, який гучно сопів:

— Таких вихованих дітей тепер не часто зустрінеш. Господи, як згадаю свою молодість — тоді ж усе було інакше!

Говорячи, вона ворушила затерплими пальцями лівої ноги, і Еміль зацікавлено спостерігав за цим. А сусід її так важко сопів, що ледве кивнув головою.

Еміль давно вже знав, що деякі люди завжди кажуть: "Господи, колись усе було краще!" І він уже не дослухався, як хтось пояснював, що колись повітря було чистіше або дурні були куди розумніші. Здебільшого це була неправда, а ті люди просто не хотіли бачити нічого хорошого, бо інакше вони неодмінно побачили б його.

Для певності Еміль помацав праву кишеню свого піджака і, відчувши під пальцями конверт, заспокоївся. Та й супутники були начебто пристойні люди й зовсім не скидалися ні на бандитів, ні на вбивць. Поруч із чоловіком, що так гучно сопів, сиділа жінка і плела шаль. А біля вікна, поруч із Емілем, пан у котелку читав газету.

Раптом він відклав її вбік, дістав із кишені шматок шоколадки і простяг Емілеві.

— Ну, хлопче, як життя?

— У мене канікули,— пояснив Еміль і взяв шоколад. Тоді хутко зірвав з голови кашкет і вклонився:— Мене звати Еміль Тішбайн.

Усі всміхнулися. Пан біля вікна трохи підняв свій котелок і сказав:

— Дуже приємно. А моє прізвище Грундайс.

Тоді огрядна жінка, що скинула лівого черевика, спитала:

— Чи живе іще в Нойштадті пан Курцгальс, мануфактурник?

— Аякже,— підтвердив Еміль.— Ви знаєте його? Недавно він купив той шмат землі, де стоїть його крамниця.

— Справді? То привітай його гарненько від пані Якоб из Грос-Грюнау.

— Але ж я їду до Берліна.

— Та хіба це спішно, привітаєш, коли повернешся,— і пані Якоб знову заворушила пальцями і так засміялася, що капелюх з'їхав їй на обличчя.

— То ти їдеш до Берліна? — спитав пан Грундайс.

— Еге, і бабуся чекає мене на вокзалі Фрідріхштрасе біля кіоска з квітами,— пояснив Еміль і знову помацав кишеню. Слава Богу, конверт був на місці.

— Ти вже бував у Берліні?

— Ні.

— О, там ти надивуєшсяі У Берліні є нові, мало не стоповерхові будинки, а дахи в них прив'язані до неба, щоб вітром не знесло... А якщо комусь треба дуже швидко дістатися до іншої частини міста, то на поштамті його враз запакують у ящик і женуть той ящик по трубі пневматичною поштою, куди йому треба... А хто не має грошей, той іде в банк, віддає у заставу свій мозок і дістає за це тисячу марок. Людина може прожити без мозку тільки два дні. А щоб одержати свій мозок із банку назад, доводиться вже сплачувати тисячу двісті марок. Тепер винайшли такі медичні апарати і...

— Мабуть, ви самі заставили свій мозок у банку,— сказав панові в котелку чоловік, що так гучно сопів.— Годі вам теревенити!

В огрядної пані Якоб з переляку перестали ворушитися пальці на нозі, а жінка із шаллю кинула плести.

Еміль силувано всміхнувся, а чоловіки засперечалися. "Не хочу мати з ними діла!" — подумав хлопець і розгорнув пакет із бутербродами, хоч зовсім недавно пообідав.

Коли він доїдав третій бутерброд, поїзд спинився на якійсь великій станції. Еміль не побачив вивіски і не почув, що крикнув провідник. Тут з купе вийшли майже всі пасажири: чоловік, що гучно сопів, жінка з плетивом і пані Якоб. Вона мало не спізнилася, бо ніяк не могла взути лівий черевик.

— Тож привітай пана Курцгальса,— нагадала вона. Еміль кивнув головою.

Тепер він і чоловік у котелку зостались у купе вдвох. Це не дуже сподобалось Емілеві. Чоловік, що роздає шоколад і розповідає якісь неймовірні дурниці, не викликає довіри. Емілеві закортіло знову для певності помацати конверт, але він не зважився на це.

Коли ж поїзд рушив, хлопець подався до туалету, видобув там із кишені конверт, перелічив гроші — всі на місці! — і замислився, не знаючи, що з ними далі робити. Нарешті він придумав: узяв шпильку, яку знайшов у лацкані піджачка, проколов нею всі три купюри й конверт, а тоді пристебнув до підкладки піджака. Він, так би мовити, пришпилив гроші до себе. "Тепер із ними нічого не станеться",— думав хлопець, повертаючись до купе.

Пан Грундайс вигідно вмостився в куточку і спав. Еміль зрадів, що не треба підтримувати розмови, і став дивитись у вікно. Повз них пропливали дерева, поля, вітряки, хутори, череди корів, селяни, що махали їм руками. Цікаво було спостерігати, як усе пропливає по колу, наче обертається грамофонна платівка. Та врешті не можна ж цілими годинами дивитись у вікно.

Пан Грундайс досі ще спав і навіть ледь хропів. Емілеві кортіло хоч трохи походити по купе, але він міг збудити свого супутника, а цього хлопець ніяк не хотів. Тоді він умостився в протилежному кутку і став розглядати Грундайса. Чому цей чоловік не знімає свого капелюха? У нього довгасте обличчя, тонесенькі чорні вуса, безліч зморщок навколо рота і гострі відстовбурчені вуха.

Ой! Еміль злякано здригнувся. Він мало не заснув! А спати йому не можна нізащо в світі. От якби ще хтось сів до них у купе! Поїзд кілька разів спинявся, та ніхто не заходив. А була тільки четверта година, залишалося їхати ще понад дві години. Еміль ущипнув себе за ногу. В

школі, на уроках пана Бремзера, що викладає історію, це завжди допомагало.

На якийсь час справді допомогло. Еміль спробував уявити, яка тепер Поні Капелюшок, але ніяк не міг пригадати її обличчя. Він тільки пам'ятав, що коли вона з бабусею і тіткою Мартою приїздила в Нойштадт, то неодмінно хотіла з ним боксувати. Він, звісно, відмовлявся: Поні Капелюшок була легесенька, мов пір'їнка, а він був принаймні напівлегкої ваги. Таке змагання нечесне, сказав він тоді. Бо коли б він садонув її аперкотом, вона, мабуть, угрузла б у стіну. Та тільки після того, як втрутилась тітка Марта, дівчинка дала йому спокій.

Ой! Він мало не впав із лави. Знову заснув? Еміль став чимдуж щипати себе за ноги. Вони вже, мабуть, геть у синцях. Але й це не допомагало.

Еміль спробував лічити головки шурупів на стінці купе. Спершу згори вниз, а тоді знизу вгору. Згори вниз він нарахував двадцять три шурупи, а знизу вгору — двадцять чотири. Еміль прихилився до стінки і замислився, чому так виходить.

І тут він заснув.

Розділ четвертий

СОН, В ЯКОМУ БАГАТО БІГАНИНИ

Зненацька Емілеві здалося, ніби поїзд мчить по колу, як у дитячій іграшковій залізниці. Він глядів у вікно й щиро дивувався. Коло дедалі меншало, паровоз уже доганяв останній вагон. І робилося це вочевидь навмисне. Поїзд крутився, мов пес, що хоче вкусити себе за хвіст. А всередині того рухливого чорного кола стояли дерева, скляний вітряк і височенний дім на двісті поверхів.

Еміль захотів глянути, котра година, і поліз у кишеню по годинника. Він тяг його, тяг і нарешті витяг настінного годинника з маминої кімнати. Глянув на циферблат і прочитав: "Сто вісімдесят п'ять кілометрів на годину. Плювати на підлогу заборонено, це небезпечно для життя". Він знову подивився у вікно. Паровоз ось-ось наздожене останній вагон. Еміль страшенно злякався. Адже якщо паровоз наскочить на свій хвіст, то станеться залізнична аварія. Це було цілком очевидно.

Еміль не міг спокійно чекати цього. Він відчинив двері й цобіг проходом. Може, машиніст заснув? Еміль біг уперед, зазираючи в інші купе. Там нікого не було. Поїзд ішов порожній. Еміль побачив тільки одного пасажира — чоловіка в шоколадному котелку. Чоловік відламав від крисів шматок і зразу ж проковтнув. Еміль постукав до нього в купе й показав рукою на паровоз. Але чоловік тільки зареготав, відламав ще один шматок шоколаду і став себе гладити по животі, видно, шоколад йому смакував.

Нарешті Еміль дістався до тендера, рвучко підтягся на руках і переліз до машиніста. Той сидів чомусь на сидінні від брички, вимахував батогом і смикав за віжки, начебто в поїзд були впряжені коні.

Так і було насправді. Три трійки коней тягли поїзд. Підкуті срібними роликами, котили по рейках і співали: "Мушу я, мушу я їхати в містечко".

Еміль схопив візника за плече і закричав:

— Зупиніть їх! Бо станеться біда!

І враз він побачив, що візник — то пан вахмістр Єшке. Вахмістр пильно глянув на Еміля і гаркнув:

— Хто були ті хлопці? Хто розмалював великого герцога Карла?

— Я,— сказав Еміль.

— А хто ще?

— Не скажу.

— Тоді ми поїдемо далі по колу.

І вахмістр Єшке так хльоснув своїх конячок, що вони аж дибки звелись, а тоді кинулися ще швидше доганяти останній вагон. А на тому вагоні сиділа, розмахуючи своїм черевиком, пані Якоб, украй перелякана, бо коні вже хапали її за пальці лівої ноги.

— Я дам вам двадцять марок, пане вахмістре,— гукнув Еміль.

— Не мели дурниць! — заволав Єшке і став шалено хльоскати коней.

Еміль більше не витримав і сплигнув із поїзда. Він полетів укосом, перевернувшись разів двадцять через голову, але зовсім не забився. Підвівшись, Еміль глянув, де ж той поїзд. А поїзд стояв, і всі дев'ятеро коней повернули голови до Еміля. Вахмістр Єшке навстоячки хльоскав коней батогом і волав:

— Но! Но! За ним!

Тоді всі дев'ятеро коней зіскочили з рейок і помчали на Еміля, а вагони підскакували за ними, як гумові м'ячі.

Не довго думаючи, Еміль щодуху дременув геть. Лугом, повз дерева, через ручай, прямісінько до хмарочоса. Подеколи він оглядався — поїзд без упину гуркотів за ним, потрощивши вже всі дерева. Тільки один величезний дуб іще стояв, а на його верховітті сиділа огрядна пані Якоб, вітер гойдав її, а вона плакала, бо ніяк не могла взути свого черевика. Еміль помчав далі.

У двохсотповерховому будинку були великі чорні двері. Хлопець ускочив у них, пробіг увесь будинок і вискочив з другого боку. Поїзд мчав за ним. Емілеві хотілось примоститися десь у куточку й поспати, бо він був страшенно втомлений і весь тремтів. Але він не мав права спати! Поїзд гримотів уже в будинку.

Еміль побачив залізну драбину, що сягала аж до самого даху, і став лізти нею вгору. На щастя, він був непоганий гімнаст. Еміль ліз і рахував поверхи. На п'ятдесятому поверсі він зважився глянути вниз. Дерева стали зовсім маленькі, а скляний вітряк ледве можна було розгледіти. Та який жах! Поїзд теж їхав драбиною вгору. Еміль ліз далі, вище й вище, а поїзд гуркотів по драбині, наче то були рейки.

Сотий поверх, сто двадцятий поверх, сто сороковий поверх, сто шістдесятий поверх, сто вісімдесятий поверх, сто дев'яностий поверх, двохсотий поверх! Еміль стояв на даху і не знав, що робити далі. Вже було чути, як іржуть коні. Тоді хлопець відбіг на той бік даху, дістав із кишені носову хустинку й розгорнув її.

Коли змилені коні перелізли через край даху, а за ними виринув і весь поїзд, Еміль підняв над головою розгорненого носовичка і стрибнув у порожнечу. Ще було чути, як поїзд трощить усі димарі, а потім Еміль на мить утратив здатність щось чути і бачити.

І раптом — геп! — він упав на якусь галявину.

Спершу хлопець стомлено лежав із заплющеними очима, мріючи тільки про одне — побачити якийсь гарний сон. Але, ще пойнятий тривогою, він глянув на великий будинок і побачив, що на його даху всі коні порозкривали парасольки. Вахмістр Єшке теж мав парасольку і

підганяв нею коней. Вони присіли на задні ноги, рвонули вперед і стрибнули в порожнечу. Поїзд став повільно спускатися на галявину і з кожною хвилиною більшав.

Еміль знову схопився на ноги й побіг через галявину до скляного вітряка. Його стіни були прозорі, і хлопець побачив свою маму, що саме мила голову пані Августин. "От добре!" — подумав він і крізь задні двері вскочив до вітряка.

— Мамусю! — гукнув він.— Що мені робити?

— Що сталося, синку? — спитала мама, не кидаючи свого діла.

— Глянь-но крізь стіну.

Пані Тішбайн побачила, як коні й поїзд приземлилися на галявині й мчать просто до вітряка.

— Та це ж вахмістр Єшке! — вигукнула мама і здивовано похитала головою.

— Весь час він женеться за мною, наче скажений.

— Чого?

— Недавно я розфарбував великому герцогові Карлу Кривощокому, що стоїть на базарному майдані, носа й намалював вусиська на обличчі.

— А де б же ти мав їх намалювати? — спитала пані Августин і пирснула.

— Так воно-то так, пані Августин. Але найгірше не це. Він хотів дізнатися, хто з хлопців був зі мною. А я не можу йому сказати. Це ж буде зрада.

— Еміль каже правду,— зауважила мама,— але що нам робити?

— Увімкніть мотор, люба пані Тішбайн,— порадила пані Августин.

Емілева мама натисла на якийсь важіль, і всі чотири крила на вітряку закрутилися, а що вони були скляні, то проти сонця заблищали так, що аж очі різало. Коли до вітряка примчали коні з поїздом, вони схарапудилися, знялися дибки і стали як укопані. Вахмістр Єшке лаявся, аж було чути крізь скляні стіни. Проте коні не рушали з місця.

— От бачите, тепер ви можете спокійно домити мені голову,— сказала пані Августин.— З вашим хлопцем нічого не сталося.

Перукарка Тішбайн знов узялася до роботи. А Еміль сів на стілець, що теж був скляний, і весело засвистів. Потім він голосно засміявся і сказав:

— От гарно! Якби я відразу знав, що ти тут, я не дерся б цією клятою драбиною вгору.

— Сподіваюсь, ти не забруднив святкового костюмчика? — спитала мама.— А гроші не згубив?

Раптом щось різко штовхнуло Еміля, він упав із скляного стільця, аж навкруг загриміло. І прокинувся.

Розділ п'ятий БМІЛЬ виходить

НЕ НА ТОМУ ВОКЗАЛІ

Коли Еміль прокинувся, поїзд саме рушив далі. Вві сні хлопець упав із лави й тепер, переляканий, лежав на підлозі. Він іще не збагнув, що сталося, а серце в грудях бухкало, наче паровий молот. Хлопець сів навпочіпки, ще не розуміючи, де він. І тільки поволі пригадав усе. Авжеж, він їде до Берліна. І заснув. Як той пан у котелку.

Еміль нараз випростався й прошепотів:

— Його немає!

Ноги в хлопця помліли. Він поволі підвівся й машинально обтрусив одяг. А чи ж на місці гроші? Його охопив неймовірний жах.

Він довго стояв, прихилившись до дверей, і не зважувався ворухнути рукою. Ось там зовсім недавно сидів, спав і хропів пан на ім'я Грундайс. А тепер його немає.

Та ні, все гаразд. Навіть негарно відразу думати про людей щось погане. Не всі ж пасажири мають неодмінно їхати до вокзалу Фрідріхштрасе тільки тому, що туди їде він, Еміль. І гроші, звісно, лежать на місці. Де ж їм бути? Адже вони, по-перше, в кишені. По-друге — в конверті. По-третє, конверт пристібнуто шпилькою до підкладки. І Еміль з надією сунув праву руку за борт піджака.

Кишеня була порожня. Гроші щезли!

Еміль обнишпорив кишеню ще й лівою рукою. А правою обмацав піджак іззовні. І ще раз переконався: кишеня порожня, гроші щезли.

Ой! Еміль висмикнув руку з кишені. У вказівний палець йому вп'ялася шпилька, та сама, що нею він пристебнув конверт. У кишені нічого не було, крім цієї шпильки, вона проколола йому палець до крові. .

Хлопець замотав палець хустинкою і заплакав. Звичайно, не через ту краплину крові. Тижнів два тому він так грим-нувся об ліхтарний стовп, що замалим не повалив його, а на лобі й досі гуля синіє. Але тоді він і не думав ревти.

Еміль плакав від думки про гроші. І від думки про маму. Хто цього не розуміє, той, хоч би який був учений, взагалі нічого не збагне.

Еміль знав, як тяжко працювала його мама багато місяців підряд, щоб зібрати сто марок для бабусі й послати його до Берліна. А її синок, тільки-но сів у вагон, одразу ж, наче який пан, умостився в кутку, заснув, побачив якийсь безглуздий сон і дозволив негідникові вкрасти ті гроші. То хіба не заплачеш?

Що тепер робити? Зійти на вокзалі і сказати бабусі: "Це я, приїхав. Але знай: грошей я тобі не привіз. Купи мені мерщій квиток назад, до Нойштадта. А то доведеться йти пішки!"

От як гарно вийшло! Мати марно відкладала гроші. Бабуся не дістане жодного пфеніга. В Берліні він не може зостатися, а їхати додому не має права. І все через того негідника, що пригощає шоколадом дітей і вдає, наче спить, а потім їх грабує... Отаке на світі коїться, хай йому грець!

Еміль ковтнув сльози, що так і просилися з очей, і оглядівся. Коли потягти за стоп-кран, то поїзд зупиниться. Прибіжить провідник, і ще один, і ще, ще. Всі питатимуть:

"Що сталося?"

"У мене вкрали гроші",— скаже він.

"Іншим разом краще берегтимеш,— скажуть вони.— А тепер сідай на своє місце. Як тебе звати? Де живеш? За те, що смикнув за стоп-кран,— штраф сто марок. Рахунок пришлють додому".

У швидкому поїзді можна було б пробігти через усі вагони, з одного кінця поїзда до другого, аж до службового відділу, і там заявити про злодія. Але ж не в цьому поїзді-черепасі! Доведеться чекати наступної станції, а тим часом чоловік у котелку хтозна-де й дінеться. Еміль навіть не уявляв, на якій станції той чоловік зійшов. Котра може бути година? І чи вже скоро Берлін?

У вікні миготіли то високі будинки, то вілли в зелених садках, то височезні брудно-червоні фабричні димарі. Мабуть, це вже Берлін. На першій же зупинці він покличе провідника і все йому розповість. А провідник негайно повідомить поліцію.

Отакої! Ще доведеться мати діло з поліцією. Тоді вахмістр Єшке, звичайно, не зможе більше мовчати, він зобов'язаний буде доповісти: "Не знаю чого, але школяр Еміль Тішбайн із Нойштадта мені не подобається. Спершу він розмальовує пам'ятники, які ми всі шануємо. А тоді дозволяє викрасти в себе сто марок. А може, їх і не викрадено? Хто розмальовує пам'ятники, той годен і збрехати. У мене вже є певний досвід. Мабуть, він закопав ці гроші десь у лісі або проковтнув, щоб потім утекти до Америки. Тож чи варто шукати якогось там іще злодія? Учень Тішбайн і є злодій. Пане начальнику поліції, будь ласка, заарештуйте його".

Жахливо! Він навіть не може звіритися поліції.

Еміль дістав із багажної полиці валізку, насунув кашкет, заколов за лацкан свою шпильку і приготувався виходити. Він не уявляв, що далі робитиме, але тут, у цьому купе, він не зостанеться і на п'ять хвилин.

Тим часом поїзд уповільнював ходу. Еміль побачив за вікном багато блискучих рейок. Поїзд підійшов до перону, кілька носіїв побігло уздовж вагонів, шукаючи заробітку.

Поїзд зупинився.

Еміль побачив крізь вікно вгорі назву станції: "Зоопарк". Двері розчинялися, з інших купе виходили люди, їх уже чекали внизу, радісно простягали до них руки.

Еміль виткнувся з вікна, шукаючи очима начальника поїзда. Нараз він угледів віддалік у натовпі чорний котелок. Може, це той злодій? Може, обікравши Еміля, він не зійшов з поїзда, а тільки пересів до іншого вагона?

За мить Еміль уже був на пероні, стяг униз свою валізку, тоді знову подався в вагон, бо забув там букет, схопив його, зіскочив на перон, міцно взяв у руку валізку і чимдуж побіг до виходу.

Де ж котелок? Еміль перечіплювався через чиїсь ноги, штовхав людей валізкою і біг уперед. Натовп ставав дедалі щільніший, і вже важко було крізь нього пропхатися.

Он! Онде чорний котелок! Лишенько, а з того боку ще один! Еміль уже насилу тяг валізку. Найкраще було б її десь поставити. Але тоді й валізку поцуплять!

Нарешті він дістався до котелка.

Напевне, це він. Та чи справді?

Ні.

От іще чорний котелок. Ні, цей чоловік надто низенький. Еміль вугром звивався в натовпі. Он там, там!

Це таки справді був злодій Грундайс. Він саме проходив через контроль і, здається, дуже поспішав.

— Стривай, негіднику,— пробурмотів Еміль,— ми тебе зловимо!

Він подав свій квиток, узяв валізку в ліву руку, під праву — букет і побіг сходами вниз за своїм кривдником. Тепер хай начувається.

Розділ шостий

ТРАМВАЙ № 177

Найдужче Емілеві кортіло кинутися до злодія, перетяти йому дорогу і крикнути: "Ану, віддай гроші!" Але той навряд чи відповість покірно: "Охоче, любий хлопчику. Ось вони, візьми. Більше я цього не робитиму". Справа

була зовсім не така проста. І насамперед треба було не спускати із шахрая очей.

Еміль сховався за високу дебелу жінку, що йшла попереду, й раз у раз визирав то з лівого боку, то з правого, щоб упевнитися, чи йде ще Грундайс вулицею, чи раптом дременув навтікача.

Дійшовши до виходу з вокзалу, чоловік нараз спинився, озирнувся і став роздивлятися людей, наче когось серед них шукав. Еміль зовсім притулився до дебелої жінки і підходив усе ближче до злодія. Що ж це буде? От-от Еміль з ним порівняється, і тоді не варто вже буде й критися. Може, ця жінка йому зарадить? Та ні, хіба ж вона повірить? А злодій скаже: "Даруйте, добродійко, як таке могло спасти вам на думку? Чи ж я схожий на чоловіка, що грабує маленьких дітей?" І тоді вся юрба

втупиться в хлопця й загаласує: "То вже кінець світу! Зводити наклеп на дорослих людей! Ні, теперішня молодь надто вже зухвала!" Емілеві аж морозом сипонуло поза шкірою.

Але, на щастя, злодій відвернувся і вийшов на вулицю. Хлопець миттю підскочив до дверей, поставив долі валізку і глянув у заґратоване вікно. Хай йому біс, як болить рука!

Злодій повільно перейшов вулицю, ще раз озирнувся, а тоді, немов заспокоївшись, попрямував далі. Ліворуч із-за рогу виїхав трамвай № 177 і став на зупинці. Якусь мить злодій наче вагався, тоді зайшов до першого вагона і сів біля вікна.

Підхопивши валізку, Еміль пригінці шмигнув повз двері, знайшов у вестибюлі інший вихід, вискочив на вулицю і добіг до причепного вагона саме тоді, як трамвай рушив. Хлопець кинув валізку у вагон, ускочив сам, примостив валізку в кутку і нарешті віддихався. Ох, з цим він начебто впорався!

Але що буде далі? Коли злодій вистрибне з вагона на ходу, то гроші пропали. Бо з валізкою не вистрибнеш, надто це небезпечно. Скільки машин! Вони мчать повз трамвай, гудуть, вищать гальмами, світять червоними вогнями, завертають на бічні вулиці, а слідом уже мчать інші машини. Який гуркіт! Скільки людей на тротуарах. А посередині — трамваї, машини, двоповерхові автобуси! На всіх перехрестях — продавці газет. Чудові вітрини з квітами, фруктами, книжками, золотими годинниками, одягом і шовковою білизною. А які височенні будинки! Отже, це Берлін.

Як добре було б усе спокійно роздивитися, та на це Еміль не мав часу. В передньому вагоні сидів чоловік із його грошима й міг кожної хвилини вийти і зникнути в юрбі. Тоді — кінець. Бо там, серед людей, машин і автобусів, уже нікого не знайдеш.

Еміль вистромив із вікна голову. А що, як злодій вже ушився? І він їде тепер сам у трамваї не знати куди, не знати навіщо, а бабуся й досі чекає його на вокзалі Фрід-ріхштрасе біля кіоска з квітами і навіть гадки не має, що її онук кружляє по Берліну на трамваї № 177 і що з ним сталося таке лихо. Аж зло бере!

Трамвай уперше спинився. Еміль не зводив очей з переднього вагона, та з нього ніхто не вийшов. Зате на цій зупинці сіло багато людей, вони товпились і на площадці, де стояв Еміль. Якомусь дядькові не сподобалося, що Еміль часто висовувався з вікна.

— Хіба ти не бачиш, що заважаєш людям? — сердито буркнув він.

Кондуктор, що продавав у вагоні квитки, смикнув за мотузку. Задзеленчав дзвоник, і трамвай поїхав далі. Еміль знову забився у свій куток, його штовхали, наступали на ноги, а він зі страхом думав: "У мене ж немає грошей! Коли кондуктор підійде, я повинен взяти квиток. А як не візьму, мене висадять. Ні, краще померти!"

Він подивився на людей, що стояли навколо нього. Чи не можна когось легенько смикнути за пальто і сказати: "Позичте мені, будь ласка, грошей на квиток"? Але в усіх такі серйозні обличчя. Один чоловік читав газету, інші двоє розмовляли про зухвале пограбування банку.

— Вони зробили справжній . підкоп,— розповідав один.— Пробралися до приміщення й повідмикали всі сейфи. Завдали банкові збитків на кілька мільйонів.

— Найважче з'ясувати, що ж, власне, забрано із сейфів,— сказав другий чоловік.— Адже люди, які орендують сейфи, не зобов'язані повідомляти банкові, що саме вони в тих сейфах замикають.

— Тепер кожен із них може твердити, що тримав у сейфі діамантів на сотні тисяч марок, хоч насправді там лежало зовсім небагато грошей чи якась дюжина мельхіорових ложок.

І обидва засміялися.

"Отак буде і зі мною,— сумно думав Еміль.— Я скажу, що Грундайс украв у мене сто сорок марок, і ніхто не повірить. А злодій скаже, що це нахабство з мого боку, бо там було лише три марки п'ятдесят пфенігів. От лиха година!"

Кондуктор підходив щоразу ближче. Тепер він стояв уже на дверях і голосно питав:

— Хто ще не має квитка?

Він відривав довгасті білі папірці й щипчиками пробивав їх. Люди на площадці давали йому гроші й брали квитки.

— Ну, а ти? — спитав він Еміля.

— Я загубив гроші, пане кондукторе,— сказав Еміль. Адже ніхто не повірив би, що гроші в нього вкрадено.

— Загубив гроші? Це я вже чув. А куди ти їдеш?

— Я... я ще не знаю,— затинаючись, пробурмотів Еміль.

— От вийдеш тоді на наступній зупинці й поміркуєш, куди тобі треба їхати.

— Ні, я не можу вийти, я повинен їхати, пане кондукторе, дуже вас прошу.

— Коли тобі сказано вийти, треба виходити. Зрозуміло?

— Дайте хлопчикові квиток,— озвався раптом чоловік, що читав газету.

І простяг кондукторові гроші. Той дав Емілеві квиток, але зауважив чоловікові з газетою:

— Якби ж ви знали, скільки тих хлопців щодня катається в трамваї, і всі, як один, запевняють, що загубили гроші. А потім глузують із нас.

— Цей з нас не глузуватиме,— відказав чоловік. Кондуктор знову повернув до середини вагона.

— Щиро вам дякую, добродію,— сказав Еміль.

— Нема за що,— і чоловік втупився в газету. Трамвай знову спинився. Еміль визирнув, чи не вийшов

злодій. Але Грундайсового котелка ніде не було видно.

— Чи не скажете мені своєї адреси? — спитав Еміль у пана з газетою.

— Навіщо?

— Щоб я міг повернути вам гроші, як тільки їх матиму. У Берліні я пробуду, мабуть, із тиждень, тож міг би зайти до вас. Звати мене Тішбайн, Еміль Тішбайн із Нойштадта.

— Ні, гроші на квиток я тобі подарував, про це нема й мови. Може, дати тобі ще трохи?

— Ні, ні,— рішуче заперечив Еміль.— Я більше не візьму.

— Як хочеш,— і чоловік став переглядати газету. Трамвай їхав, спинявся, знову їхав. Еміль прочитав

назву широкої гарної вулиці — Кайзер алеє. Він їхав невідомо куди. У передньому вагоні сидів злодій. А може, в цьому трамваї сидять і стоять ще й інші злодії? Ніхто не зглянувся на Еміля. Правда, незнайомий чоловік купив йому квиток, але тепер знову читає газету.

Місто таке величезне. А Еміль такий маленький. І жодна людина не поцікавиться, чому в нього немає грошей і чому він не знає, де йому виходити. У Берліні — чотири мільйони людей, але нікому немає діла до Еміля Тішбайна. Ніхто не хоче знати, який клопіт в іншої людини. У кожного доволі своїх турбот і радощів. І коли кажуть: "Як я вам співчуваю", то здебільшого мають на думці: "Дай мені спокій!"

Що воно буде? Еміль важко зітхнув. І відчув себе зовсім, зовсім самотнім.

Розділ сьомий

ВЕЛИКЕ ПОЖВАВЛЕННЯ НА ШУМАНШТРАСЕ

Поки Еміль їхав трамваєм № 177 по Кайзералее і не знав, де виходитиме, на вокзалі Фрідріхштрасе його чекали бабуся і кузина Поні Капелюшок. Вони стояли, як було домовлено, біля кіоска з квітами і раз у раз поглядали на годинник. Повз них проходило безліч людей. З валізками, кошиками, пакунками, шкіряними торбами й букетами квітів. Але Еміля серед них не було.

— Мабуть, він страшенно виріс, правда? — спитала Поні Капелюшок, котячи туди-сюди свій маленький нікельований велосипед.

Звичайно, не слід було брати сюди велосипед, але вона так довго канючила, що бабуся врешті сказала: "Гаразд, бери його з собою, вперте

телятко". І тепер "уперте телятко" було в чудовому настрої і щиро раділо, уявляючи, як шанобливо подивиться на її "велик" Еміль. "Він напевне скаже, що це класна річ",— повідомила вона гоном знавця.

Бабуся врешті занепокоїлась.

— Я не можу збагнути, що сталося. Вже двадцять хвилин на сьому. Поїзд мав уже давно прибути.

Вони чекали ще кілька хвилин, а тоді бабуся послала дівчинку спитати про поїзд.

Поні Капелюшок узяла, звичайно, велосипед із собою.

— Чи ви не скажете, чому спізнюється поїзд із Ной-штадта? — спитала вона в контролера, що стояв на виході з перону.

Контролер стежив, чи всі люди, що проходять повз нього, мають квитки, і пробивав ті квитки особливими щипчиками.

— Нойштадт? Нойштадт? — Він на мить замислився.— А, той, що прибуває о вісімнадцятій годині сімнадцять хвилин... Поїзд уже давно прийшов.

— Ой, а ми стоїмо он там, біля кіоска з квітами, й чекаємо на мого кузена Еміля.

— Це приємно, приємно.

— А що тут приємного, пане інспекторе? — спитала здивована Поні й дзенькнула велосипедним дзвоником.

Контролер нічого не відповів і повернувся до дівчинки спиною.

— Але ж ви кумедний тип,— образилася вона.— До побачення!

Кілька чоловік засміялися. Контролер з досади аж прикусив губи. А Поні Капелюшок побігла до кіоска з квітами.

— Бабусю, поїзд давно прибув!

— Що ж сталось? — занепокоїлася старенька.— Якби хлопець взагалі не поїхав, то його мати телефонувала б. Чи він зійшов не на тому вокзалі? Але ж ми все точно описали.

— Нічого не розумію,— поважно сказала Поні.— Мабуть, він таки зійшов не там, де треба. Хлопці часом

бувають такі роззявляки. Можу закластися, що так воно і є.

їм не було іншої ради, як чекати. І вони чекали. П'ять хвилин.

Тоді ще п'ять хвилин.

— От безглуздя! — вигукнула Поні.— Тут можна стояти довіку. Чи немає ще одного кіоска з квітами?

— Піди подивись. Але не гайся.

Капелюшок знову взяла свій велосипед і об'їхала всю привокзальну площу. Іншого кіоска ніде не було. Тоді дівчинка розпитала двох залізничників і з гордим виглядом повернулася назад.

— Так от, іншого кіоска з квітами на вокзалі немає,— оголосила вона. — Це було б навіть смішно — два кіоски. Що я хотіла ще сказати? Ага, наступний поїзд з Ной-штадта прибуває о двадцятій тридцять три, тобто приблизно о пів на дев'яту. Ходімо тепер додому, а рівно о восьмій я

приїду на велосипеді. Як і тоді Еміля не буде, то хоч у листі віддухопелю його, поганця.

— Поні, треба висловлюватися пристойніше!

— Ну, то він дістане від мене такого листа, що його аж замармудить. Можна і так сказати.

Бабуся заклопотано похитала головою.

— Все це мені не до вподоби. Все це мені не до вподоби,— бурмотіла старенька. Коли вона хвилювалася, то завжди повторювала все принаймні двічі.

Вони пішли додому. Дорогою, на Вайдендамському мосту, Поні Капелюшок спитала:

— Бабусю, може, ти сядеш спереду на велосипед?

— Таке вигадаєш!

— А чого? Ти ж не важча за Артура Ціклера, а той часто сідає до мене.

— Коли ще хоч раз таке станеться, батько забере в тебе велосипед.

Коли вони дійшли до Шуманштрасе, п'ятнадцять, тобто прийшли додому, батьки Поні, Гаймбольди, дуже схвилювалися. Ніхто не міг здогадатись, де ж подівся Еміль.

Батько запропонував дати телеграму Емілевій матері.

— Боже борони! — вигукнула Поніна мама.— Вона помре з переляку. Ми ще раз підемо на вокзал о восьмій годині. Може, він приїде цим поїздом.

— Будемо сподіватися,— жалібно мовила бабуся.— Хоч би там що, але це мені не до вподоби, ох, не до вподоби!

— Мені це теж не до вподоби,— сказала Поні Капелюшок і замислено похитала голівкою.

Розділ восьмий ПОЯВА ХЛОПЦЯ З КЛАКСОНОМ

На розі Траутенштрасе і Кайзералее чоловік у котелку зійшов з трамвая. Побачивши це, Еміль схопив валізку й букет, сказав панові з газетою: "Ще раз вам щиро дякую",— і вискочив з вагона.

Злодій обійшов передній вагон, перетнув трамвайну колію й подався на той бік вулиці. Трамвай поїхав далі, і тоді Еміль знову побачив злодія, що спершу нерішуче спинився перед кав'ярнею, а тоді піднявся сходами на її терасу.

Тепер знову треба було добре пильнувати, як це роблять справжні детективи. Еміль швидко зорієнтувався: побачивши на розі газетний кіоск, він одним стрибком опинився за ним.

Схованка виявилася чудова — між кіоском і афішною тумбою.

Хлопець поклав долі свої речі, зняв кашкет і почав стежити.

Злодій усівся на терасі біля поручнів і закурив сигарету. Видно, він був у прекрасному настрої. Як жахливо, подумав Еміль, що злодій взагалі може бути задоволений життям, а той, кого обікрали, страждає і не знаходить ніякої ради.

Який сенс у тому, що він сховався за газетним кіоском, наче злодій,— він, а не той, у котелку? Який сенс з того, що він знає: злодій сидить у кав'ярні "Жості" на Кайзералее, п'є світле пиво і курить сигарети? Коли він надумає піти геть, то гонитва триватиме. А як він сидітиме й далі, то Еміль стоятиме за кіоском, поки в нього не виросте довга сива борода. Ще бракувало тут поліцейського, який скаже: "Ти, хлопче, поводишся підозріло. Ану, ходімо негайно зі мною, тільки без вибриків, щоб не довелося мені вдаватися до наручників".

Раптом позаду Еміля щось загуло. Він злякано сахнувся вбік, обернувся і побачив хлопчину, що стояв і реготав з нього.

— Гляди, старий, не впади зі стільчика,— крикнув хлопець.

— А хто це гудів позад мене? — спитав Еміль.

— Звісно, я! Ти, мабуть, приїхав із села? Бо інакше давно б почув про мій клаксон. Мене тут усі вівчарки знають.

— Я приїхав із Нойштадта, оце просто з вокзалу.

— А, з Нойштадта! Через те на тобі таке блазенське вбрання?

— Припни язика! А то я тобі такої вріжу, що забудеш, як тебе і звати.

— Ти чого, старий, розсердився? — миролюбно спитав хлопець.— Погода для боксу підходяща, тож я не проти, будь ласка!

— Хай потім побоксуємо, зараз мені ніколи,— відказав Еміль і глянув на терасу, чи сидить іще там Грундайс.

— А я гадав, тобі нема чого робити. Стовбичиш із валізкою й букетом за газетним кіоском і сам із собою граєш у хованки. Наче не знаєш, куди час дівати.

— Ні,— заперечив Еміль.— Я стежу на злодієм.

— Що? Мені причулося слово "злодій". А кого він обікрав?

— Мене! — гордо відказав Еміль.— У поїзді. Коли я спав. Сто сорок марок. Я мав віддати їх тут, у Берліні, бабусі. Він пересів до іншого купе і зійшов на вокзалі "Зоопарк". Я, звісно, за ним, сам розумієш. Далі він на трамвай, я теж. А тепер він сидить он там, у кав'ярні, бачиш, отой, у котелку. Сидить собі й не журиться.

— Ой, та це ж здорово, старий! — закричав хлопець.— Точнісінько, як у кіно. А що ти далі робитимеш?

— Не маю і гадки. Йтиму весь час за ним. А що буде далі — не знаю.

— А ти скажи поліцейському, він швидко твого злодія схопить.

— Не можу. Я дещо накоїв у нас, у Нойштадті. І вони напевне цікавляться мною. Тож коли я...

— Зрозуміло, старий!

— А на вокзалі Фрідріхштрасе мене чекає бабуся. Хлопець із клаксоном замислився, потім сказав:

— Ох і цікаво виходить у тебе з тим злодієм. Краще, ніж у кіно, слово честі! Коли хочеш, старий, то я тобі допомагатиму.

— Я був би тобі дуже вдячний.

— Пусте! Це мені заіграшки. Звати мене Густав.

— А мене Еміль.

Вони потисли один одному руки, пройнявшись взаємною приязню.

— А тепер берімося до діла! — вигукнув Густав.— Якщо ми будемо й далі тут стовбичити, злодій прослизне нам крізь пальці. В тебе є ще трохи грошей?

— Немає ані пфеніга.

Густав тихенько погудів, щоб краще міркувалося, та це не допомогло.

— А що, якби ти покликав сюди ще хлопців? — спитав Еміль.

— Блискуча ідея, старий! — захоплено вигукнув Густав.— Так я і зроблю. Мені тільки майнути дворами й погудіти, як усі вмить злетяться.

— Тоді гайда, тільки швидше вертайся. А то злодій раптом надумає тікати, і мені доведеться податися за ним. Ти повернешся, а я вже буду хтозна-де.

— Зрозуміло, старий! Я швидко! Можеш на мене покластися. До того ж, там нагорі, у кав'ярні, харцизяка саме допався до яєчні і до всякої всячини. Отже, маємо трохи часу. Ну, привіт, Емі'лю. Я такий радий, що здуріти можна. Неймовірна історія!

І він помчав геть.

Емілеві аж на серці полегшало. Біда завжди залишається бідою. Та коли маєш друзів, що допомагають тобі, то це неабияка втіха. Він пильно

стежив за злодієм, що уминав смачні наїдки,— певне, за гроші, заощаджені мамою.

Еміль боявся тільки одного — ану як злодій підведеться й піде. Тоді ні Густав із своїм клаксоном, ні інші хлопці вже не зарадять.

Але пан Грундайс, на радість Емілеві, не поспішав. Звичайно, коли б він мав хоч трохи уявлення про хлопчачу змову, що, наче грозова хмара, насувалася на нього, то замовив би собі щонайменше літак. Бо хмара поволі густішала...

За десять хвилин знову залунав гудок клаксона. Еміль обернувся і побачив більше як два десятки хлопців, що на чолі з Густавом марширували по Траутенштрасе.

— На місці стій! — скомандував Густав і, сяючи усмішкою, спитав Еміля:— То що скажеш?

— Ти — молодець! — визнав Еміль і з радощів штовхнув Густава в бік.

— Отже, шановне товариство, це Еміль із Нойштадта. Про нього я вже все вам розповів. Там, на терасі, сидить той мерзотник, що поцупив у нього гроші. Дивіться праворуч, коло билець, он той, із чорним котелком на макітрі. Як ми дамо цьому типові втекти, то з завтрашнього ранку всі зватимуть нас телепнями. Зрозуміли?

— Та ми його впіймаємо, Густаве,— сказав хлопець у рогових окулярах.

— Це — Професор,— пояснив Густав.

Еміль потиснув Професорові руку. Тоді його познайомили по черзі з усіма хлопцями.

— Ну,— сказав Професор,— газуймо вперед! Спершу давайте сюди гроші.

Хлопці повіддавали, хто що мав. Емілеві в картуз посипалися дрібняки. Серед них виявилася навіть одна марка, її кинув маленький хлопчик, якого всі звали Вівторком. Він радісно застрибав з ноги на ногу і дістав у нагороду дозвіл полічити гроші.

— Наш капітал — п'ять марок і сімдесят пфенігів,— доповів він нетерпеливій ватазі.— Найкраще, мабуть, поділити гроші між трьома хлопцями, бо, може, нам доведеться податися в різні боки.

— Дуже добре,— визнав Професор.

Він і Еміль одержали по дві марки. Густавові дали одну марку і сімдесят пфенігів.

— Спасибі, хлопці,— сказав Еміль.— Як ми його спіймаємо, я поверну вам гроші. Що тепер робитимемо? Мабуть, треба кудись приткнути мою валізку й букет. Коли почнеться гонитва, речі мені дуже заважатимуть.

— Старий, давай-но свої манатки сюди,— запропонував Густав.— Я віднесу їх до кав'ярні "Жості" й залишу в буфетника. А заразом роздивлюся нашого пана злодія.

— Тільки обережно! — вигукнув Професор.— Аби бандит не помітив, що детективи напали на його слід. Бо тоді нам буде дуже важко його переслідувати.

— Чи ти маєш мене за дурня? — огризнувся Густав і побіг до кав'ярні.

За якусь мить він повернувся.

— Ну й писок у цього пана. Хоч на кіноплівку знімай! — вигукнув Густав.— А твої речі, Емілю, я прилаштував надійно, заберемо, коли знадобляться.

— Треба б нам зібратися на воєнну раду,— запропонував Еміль.— Тільки не тут, бо це впаде усім в очі.

— Ходімо на Нікольсбурзьку площу,— порадив Професор.— Двоє залишаться тут, біля газетного кіоска, вони стежитимуть, щоб злодій не вшився. П'ятеро чи шестеро стоятимуть на естафеті й відразу нас повідомлять. А ми негайно прибіжимо.

— Це я візьму на себе! — вигукнув Густав і зразу ж узявся налагоджувати службу зв'язку.— Я залишуся тут, на спостережному пункті,— сказав він Емілеві,— тож не хвилюйся. Ми не проґавимо його. А ви поспішайте. Вже кілька хвилин на восьму.

Густав розставив зв'язкових, а решта на чолі з Емілем і Професором подалися до Нікольсбурзької площі.

Розділ дев'ятий ДЕТЕКТИВИ РАДЯТЬСЯ

Усі з поважними обличчями посідали на двох білих лавах, що стояли одна проти одної, та на невисокій залізній огорожі скверу.

Хлопець на прізвисько Професор, здавалося, тільки й чекав цього дня. Він пояснював свій план і крутив у руках рогові окуляри, точнісінько як це робив його батько, радник юстиції.

— Може вийти так,— почав він,— що нам доведеться через різні обставини розбігтися хто куди. Тож нам потрібний телефонний центр. Хто з вас має телефон?

Дванадцятеро хлопців підняли руки.

— А в кого з вас найсвідоміші батьки?

— Мабуть, у мене! — гукнув малий Вівторок.

— Який у вас номер телефону?

— Бе, нуль п'ять, сімдесят дев'ять.

— Ось папір та олівець. Крумбігель, подери цей аркуш на двадцять клаптів і на кожному напиши номер Вівторкового телефону. Та щоб можна було прочитати! І роздай нам. Телефонний центр завжди знатиме, де саме зараз детективи і що взагалі відбувається. Кому треба буде про це дізнатися, хай зателефонує до малого Вівторка, і той йому скаже.

— Але ж мене немає вдома,— зауважив малий Вівторок.

— Ні, ти будеш удома,— сказав Професор.— Тільки-но скінчиться наша рада, ти побіжиш додому й чергуватимеш біля телефону.

— Ой, мені так хочеться бути тут, коли спіймають злодія. Хоч я й маленький, але теж можу на щось придатись.

— Ти побіжиш додому й сидітимеш біля телефону. Це дуже відповідальне доручення.

— Ну, гаразд, коли так треба...

Крумбігель роздав усім папірці з телефонним номером. Хлопці дбайливо сховали їх у кишенях, а кілька найста-ранніших одразу ж вивчили той номер напам'ять.

— Треба створити щось на зразок резервного загону,— запропонував Еміль.

— Звичайно,— погодився Професор.— Той, хто не дуже потрібний, щоб вистежувати злодія, зостанеться тут, на Нікольсбурзькій площі. Ви всі по черзі збігаєте додому й скажете, що повернетеся сьогодні дуже пізно. А хтось хай навіть скаже, що ночуватиме в товариша. Це на той випадок, щоб ми мали заміну й підкріплення, як доведеться вистежувати злодія до ранку. Густав, Крумбігель, Арнольд Мітенцвай, його брат і я зателефонуємо додому, що не прийдемо ночувати... Ага, Траугот піде з Вівторком до нього з'язковим і бігатиме на Нікольсбур-зьку площу, коли хтось знадобиться. Отже, в нас є детективи, резервний загін, телефонний центр і зв'язковий. Попервах це найважливіше.

— Але ж нам треба щось їсти,— нагадав Еміль.— Може, хто-небудь збігає додому й принесе бутерброди?

— Хто живе тут поблизу? — спитав Професор.— Мі-тенцвай, Герольд, Фрідріх Перший, Бруно, Церлет! Катайте додому і принесіть бутерброди.

П'ятеро хлопців помчали щодуху.

— Ну ви ж і дурноверхі! — розсердився Траугот.— Базікаєте про харчі, про телефон, про ночівлю. А як зловити злодія, і не заїкаєтесь. Ех ви... ви... вчені! — Йому не спало на думку ніяких дошкульніших слів.

— Чи є в нас апарат знімати відбитки пальців? — спитав Петцольд.— Але злодій, можливо, був у гумових рукавичках, і тоді ми взагалі нічого не зможемо довести.

Арнольд уже подивився аж двадцять два детективних фільми. І це, як усі помітили, вплинуло на нього не зовсім добре.

— Таке плетеш! — обурився Траугот.— Ми виберемо слушну хвилину й викрадемо в нього гроші, які він украв в Еміля.

— Дурниці! — вигукнув Професор.— Якщо ми поцупимо в нього гроші, то станемо такими ж злодіями, як і він.

— Балакай! — спаленів Траугот.— Коли хтось вкраде в мене гроші, а я вкраду їх у нього, то ніякий я не злодій.

— Ні, тоді й ти злодій! — наполягав Професор.

— Вигадуєш! — буркнув Траугот.

— Професор каже правду,— втрутився Еміль.— Коли я щось крадькома візьму, значить, я — злодій. Байдуже, чи то моя річ, чи його.

— Авжеж,— підтвердив Професор.— Зробіть ласку, киньте ці балачки, з них немає ніякої користі. Все зрозуміло. Тільки ми ще не знаємо, як спіймати того негідника. Але це ми якось упораємо. Поки що ясно тільки одне: він має віддати гроші добровільно. Красти їх — це безглуздя.

— Цього я не збагну,— сказав малий Вівторок.— Як я можу вкрасти своє? Що моє — те моє, навіть коли лежить у чужій кишені.

— Тут є різниця, яку важко пояснити,— почав Профе-

сор таким тоном, наче читав лекцію.— На мій погляд, морально ти маєш на це право. Але суд тебе все одно засудить. Цього часто не розуміють навіть дорослі, проте це так.

— Хай буде по-вашому,— стенув плечима Траугот.

— Нам треба стерегтися. Чи всі вміють добре скрадатися? — спитав Петцольд.— А то він може озирнутись і побачити нас. Тоді — на добраніч!

— Аякже, треба спритно скрадатися,— підтвердив малий Вівторок,— тому я й гадав, що стану вам у нагоді. Ох, я ж і скрадаюся! А невтомний, як поліцейський пес. І гавкати я теж умію.

— Спробуй-но скрадатись у Берліні, щоб тебе ніхто не побачив! — розхвилювався Еміль.— Коли хочеш впасти всім в очі, то скрадайся.

— А револьвер? Без нього нам не можна,— зауважив Петцольд.

Він без упину вигадував щось нове.

— Звісно, треба мати револьвер,— загомоніли хлопці.

— Ні, не треба! — відказав Професор.

— Злодій напевне має бодай один револьвер! — вигукнув Траугот.— Я ладен закластися на що завгодно.

— Справді, наше діло небезпечне,— сказав Еміль.— Хто боїться, хай краще йде додому спати.

— Чи не хочеш ти сказати, що я боягуз? — спитав Траугот і посунув уперед, наче боксер на рингу.

— Спокійно! — крикнув Професор.— Чубитися будете завтра. Хіба так можна? Ви поводитесь, наче... наче діти!

— А ми ж і справді діти,— сказав малий Вівторок. І всі засміялися.

— Власне, мені треба було б написати бабусі хоч кілька слів. Адже мої родичі і гадки не мають, куди я щез. Чого доброго, що побіжать до поліції. Хлопці, може, хто з вас, поки ми стежимо злодія, віднесе мого листа? Вони живуть на Шуманштрасе, п'ятнадцять. Це було б здорово!

— Я віднесу,— зголосився хлопець, якого звали Бле-єр.— Пиши швидше! Треба встигнути, щоб там не зачинили парадних дверей. Поїду на метро до Оранієнбур-зької брами. А гроші на квиток?

Професор дав йому двадцять пфенігів на дорогу, туди й назад. А Еміль узяв у хлопців олівець, папір і написав:

"Люба бабусю!

Ви всі, напевне, хвилюєтесь, де я подівся. Я в Берліні. Тільки, на жаль, ще не можу прийти до вас, бо маю одне важливе діло. Не питайте яке і не бійтеся. Коли все буде гаразд, я прийду і вже наперед радію зустрічі з вами. Хлопець, що принесе листа,— мій друг, він знає, де я, але не має права казати. Бо це — велика таємниця. Щиро вітаю також дядечка, тітоньку й Поні Капелюшок.

Твій відданий онук Еміль.

Р. 8. Мама вас усіх щиро вітає. Я й квіти привіз, незабаром принесу їх тобі".

Еміль згорнув папірець, написав на ньому адресу і сказав Блеєрові:

— Гляди тільки не прохопись моїм родичам, де я і що гроші поцупили. А то мені перепаде.

— Гаразд, Емілю, давай сюди свою телеграму. Коли я повернуся, то зателефоную малому Вівторку, щоб дізнатись, як справи, і буду в резерві.

І він побіг.

Тим часом повернулися хлопці з бутербродами, а Герольд приніс навіть ціле кільце копченої ковбаси. Він сказав, що випросив у матері. Аякже!

Усі п'ятеро попередили вдома, що вони ще кілька годин погуляють.

Еміль поділив на всіх бутерброди, і кожен поклав собі в кишеню по одному у запас. А ковбасу віддали Емілеві на потім.

Тоді ще п'ятеро хлопців побігли додому відпроситися на якусь годину. Двоє з них не повернулися — мабуть, батьки не пустили.

Професор придумав пароль, щоб відразу було зрозуміло — той, хто прибіг чи зателефонував, належить до детективів. Пароль — "Еміль", його легко запам'ятати.

Потім, побажавши всім ні пуху ні пера, пішли малий Вівторок та його зв'язковий, буркотун Траугот. Професор гукнув їм навздогін, щоб Вівторок зателефонував до нього додому і сказав батькові: він, Професор, затримується у важливій справі.

— Тоді батько не хвилюватиметься і не матиме нічого проти,— додав він.

— Ти диви, які в Берліні чудові предки! — вигукнув Еміль.

— Тільки не думай, що всі такі лагідні,— пробурмотів Крумбігель і почухав потилицю.

— Ні, ні, терпіти можна,— заперечив Професор.— Вони поводяться розумно. І тоді їх не обдурюють. Я пообіцяв своєму старому не робити нічого поганого чи небезпечного. І поки я дотримую слова, я можу робити все, що хочу. Мій старий — золото!

— Справді,— погодився Еміль.— Але послухай, сьогодні може бути небезпечно.

— Що ж, тоді батько забере назад свій дозвіл,— пояснив Професор, здвигнувши плечима.— Він сказав, щоб я завжди поводився так, як поводився б при ньому. От сьогодні я так і роблю. Ну, нам уже час!

Він став перед хлопцями і голосно мовив:

— Детективи чекають вашої допомоги. У нас є телефонний центр. Гроші, що були в мене, залишаю вам. Тут одна марка і п'ятдесят пфенігів. Візьми, Герольде, й перелічи. Харчі ми маємо, гроші теж. Телефонний номер знає кожен. Ще одне: хто мусить іти додому, хай ушивається! Але не менше як п'ятеро щоб були тут весь час. Герольде, ти відповідаєш за це. Доведіть, що ви справжні хлопці. Ми теж будемо робити, що тільки зможемо. Як знадобиться когось підмінити, малий Вівторок пришле до вас Траугота. В кого є запитання? Все зрозуміло? Пароль — "Еміль"!

— Пароль "Еміль"! — вигукнули всі так голосно, аж Нікольсбурзька площа задвигтіла, а перехожі витріщили на них очі.

Еміль був майже щасливий, що в нього вкрадено гроші.

Розділ десятий

ГОНИТВА ЗА ТАКСІ

З Траутенштрасе прибігло троє зв'язкових, ще здаля махаючи руками.

— Бігом! — крикнув Професор і рвонув з місця.

За ним помчали Еміль, брати Мітенцвай і Крумбі-гель.

Вони бігли по Кайзералее так, наче намірялися встановити новий світовий рекорд на стометрівці. Але останні десять метрів перед газетним кіоском, відразу уповільнивши темп, вони пройшли украй обережно, бо Густав спинив їх порухом руки.

— Запізно? — спитав Еміль, ледве зводячи дух.

— Ти що, дурний? — прошепотів Густав.— Коли я що роблю, то роблю добре.

Злодій стояв по той бік вулиці, перед кав'ярнею "Жос-ті", і розглядався довкола, наче був у Швейцарії. Потім купив у газетяра вечірню газету і став її читати.

— Якщо він перейде тепер на цей бік, до нас, буде нам непереливки, — прошепотів Крумбігель.

Хлопці причаїлися за кіоском, раз у раз визираючи з-за нього, і тремтіли від хвилювання. Злодій вочевидь не звертав на них уваги і гортав газету з незворушним спокоєм.

— Мабуть, виглядає з-за газети, чи за ним не стежать,— визначив Мітенцвай-старший.

— Чи він часто поглядав у ваш бік? — спитав Професор.

— Жодного разу, старий! Він наминав так, наче три дні нічого не їв.

— Увага! — вигукнув Еміль.

Чоловік у котелку згорнув газету, пильно оглянув перехожих і раптом зупинив таксі, що саме проїздило повз нього.

Машина спинилася, злодій сів і поїхав. Але хлопці вже сиділи в іншій машині, і Густав сказав шоферові:

— Бачите он те таксі, що завертає на Празьку площу? їдьте, будь ласка, за ним, але обережно, щоб нас не помітили.

їхня машина перетнула Кайзералее і поїхала на певній відстані за першим таксі.

— А що сталося? — спитав шофер.

— Та один дядько накоїв такого, що ми й на крок не можемо відступитися від нього,— пояснив Густав.— Але це між нами, зрозуміло?

— Як вам завгодно. А гроші у вас є?

— За кого ви нас маєте? — обурився Професор.

— Гаразд, гаразд,— пробурмотів шофер.

— Номер тієї машини IA-3733,— зауважив Еміль.

— Це важливо,— сказав Професор і записав номер.

— Не треба так близько до них під'їжджати,— застеріг Крумбігель.

— Добре,— буркнув шофер.

Вони їхали по Мотцштрасе, проминули площу Вікторії-Луїзи і тією ж вулицею поїхали далі. Кілька перехожих спинилися на тротуарі і сміючись дивилися на таксі з такою дивною хлоп'ячою компанією.

— Нахиліться! — прошепотів нараз Густав. Хлопці кинулися додолу і застигли, хто як упав.

— А що сталося? — спитав Професор.

— На розі Лютерштрасе — червоне світло. Нам доведеться загальмувати, але й те таксі стоятиме.

Справді, обидві машини спинилися одна за одною і стояли, поки ввімкнулося зелене світло, даючи їм вільну дорогу. Але ніхто не помітив, що в другому таксі були пасажири. Воно здавалося порожнім, так вправно хлопці розмістилися долі. Шофер озирнувся, глянув на малу купу і засміявся. Таксі поїхало далі, і тоді хлопці потихеньку посідали на свої місця.

— Хоч би недалеко їхати,— журився Професор, поглядаючи на лічильник.— Ця розвага уже коштує нам вісімдесят пфенігів.

Але подорож раптом скінчилася.

На Нолендорфській площі перше таксі спинилося біля готелю "Крайд". Друге таксі встигло вчасно загальмувати, спинилося на безпечній відстані, і хлопці стали чекати, що буде далі.

Чоловік у котелку вийшов з машини, розрахувався з шофером і зник у готелі.

— Густаве, мерщій за ним! — схвильовано крикнув Професор.— Якщо в готелі є другий вихід, то злодій уже втік.

Густав гайнув у готель.

Тоді хлопці повиходили з машини, і Еміль заплатив, скільки належало,— одну марку.

Професор мерщій повів усіх крізь браму сусіднього кінотеатру у велике подвір'я. Насамперед він послав Крум-бігеля знайти Густава.

— Якщо той тип надумав зупинитися в готелі, то нам дуже поталанило,— сказав Еміль.— Це подвір'я — ідеальне місце для штабу.

— З усім сучасним комфортом,— підтвердив Професор.— Метро навпроти, підсобні будівлі — для схованок, у кав'ярні — телефон. Кращого місця і не знайти.

— Сподіваюсь, Густав не дасть маху,— сказав Еміль.

— На нього можна звіритися,— запевнив Мітенцвай-старший.— Він зовсім не такий простак, як здається.

— Хоч би він швидше прийшов! — мовив Професор і сів на стілець, що його хтось забув на подвір'ї. Хлопець був схожий на Наполеона перед битвою під Лей-пцігом.

Нарешті прибіг Густав.

— Тепер ми його спіймаємо! — вигукнув він, потираючи руки.— Він справді спинився в готелі. Я бачив, як хло-пець-ліфтер повіз його вгору. Другого виходу в готелі немає, я скрізь обнишпорив. Коли злодій не втік через дах, то він уже в пастці.

— Крумбігель зостався вартувати? — спитав Професор.

— Авжеж, старий!

Мітенцваєві-старшому видали монету, він побіг у кав'ярню і звідти зателефонував малому Вівторкові.

— Алло, це ти, Вівторку?

— Так, я слухаю,— пробубнів малий.

— Пароль "Еміль". Говорить Мітенцвай-старший. Чоловік у котелку оселився в готелі "Крайд" на Нолендор-фській площі. Наш штаб розташувався на подвір'ї Західного кінотеатру, вхід з лівої брами.

Малий Вівторок усе старанно записав, повторив уголос і спитав:

— Чи потрібне вам підкріплення?

— Ні.

— А важко було?

— Та нічого. Злодій сів у таксі, ми — в друге, уявляєш? І весь час гналися за ним, аж поки він тут вийшов. Узяв у готелі номер, і зараз він там. Мабуть, роздивляється, чи не лежить хто під ліжком, і сам із собою в карти ріжеться.

— В якому він номері?

— Цього ми ще не знаємо. Та незабаром вивідаємо.

— Ой, як мені кортить бути з вами! Знаєш, після канікул нам дадуть писати твір на вільну тему, і тоді я напишу про цю історію.

— Хтось із наших уже телефонував?

— Ні. Мені так нудно!

— Ну, бувай, малий Вівторку!

— Хай щастить вам, хлопці. Що я хотів іще сказати?.. Пароль "Еміль"!

— Пароль "Еміль"! — вигукнув Мітенцвай і побіг на подвір'я за Західним кінотеатром.

Була вже восьма година. Професор пішов перевірити варту.

— Сьогодні, мабуть, ми вже злодія не спіймаємо,— мовив скрушно Густав.

— І все-таки найкраще для нас, щоб він якнайшвидше ліг спати,— зауважив Еміль,— бо коли б він надумав ще кататися в таксі цілими годинами чи пішов би в ресторан, або на танці, або в театр, то нам довелося б хіба що просити кредиту за кордоном.

Професор вернувся, послав братів Мітенцвай як зв'язкових на Нолендорфську площу і довго мовчав.

— Треба обміркувати, як краще стежити за злодієм,— нарешті озвався він.— Думайте всі.

Довгий час хлопці сиділи й думали.

Раптом задзеленчав велосипедний дзвоник, і на подвір'я в'їхав невеличкий нікельований велосипед. На ньому сиділа дівчинка, а позаду неї примостився Блеєр.

— Ура! — закричали обоє.

Еміль зірвався на ноги, допоміг їм злізти з велосипеда, захоплено потис дівчинці руку і всім пояснив:

— Це моя кузина Поні Капелюшок.

Професор чемно запропонував дівчинці свого стільця, і вона сіла.

— Ну, ти й бешкетник, Емілю! — вигукнула Поні.— Тільки-но приїхав до Берліна, а вже закрутився, наче в кіно. Ми саме збиралися ще раз піти на вокзал Фрідріх-штрасе до нойштадтського поїзда, аж тут прийшов твій друг Блеєр із листом. Хороший хлопчина, до речі.

Блеєр зашарівся і випнув груди.

— Так ось,— вела далі Поні,— тато, мама й бабуся сидять удома й сушать собі голову, що з тобою сталося. Ми, звісно, нічого зайвого їм не сказали. Я вийшла наче провести Блеєра і гайнула з ним сюди. Але я мушу відразу повернутися додому, бо вони всю поліцію піднімуть на ноги. Щоб протягом одного дня зникла і друга дитина — цього їхні нерви не витримають.

— Ось гроші, що я мав на зворотну путь,— гордо сказав Блеєр,— ми їх заощадили.

Професор сховав гроші.

— Вони дуже гнівалися? — спитав Еміль.

— Аніскільки,— вигукнула Поні.— Бабуся бігала по кімнаті й вигукувала: "Мій онук Еміль спершу завітав на хвилину до президента",—

і батьки врешті заспокоїлися. А ви напевне спіймаєте завтра того шахрая? Хто у вас головний?

— Ось він,— сказав Еміль.— Професор.

— Дуже приємно, пане Професор. Нарешті я познайомилася із справжнім детективом.

Професор зніяковіло всміхнувся і промимрив щось незрозуміле.

— Візьміть мої кишенькові гроші,— мовила Поні,— двадцять п'ять пфенігів. Купіть собі сигар.

Еміль узяв гроші. Дівчинка сиділа на стільці, наче королева вроди, а хлопці оточили її, як судді на конкурсі.

— Тепер я щезну,— оголосила Поні,— а завтра вранці знову приїду. Де ви спатимете? Ой, як би мені хотілося зостатися тут! Я зварила б вам каву. Та що зробиш? Порядній дівчині уже час спати. Ну, до побачення, хлопці! На добраніч, Емілю!

Вона ляснула Еміля по плечу, скочила на свій велосипед, весело задзеленчала і поїхала.

Хлопці стояли якийсь час мовчки. Перший спромігся на слово Професор:

— Сто чортів!

І всі з ним погодились.

Розділ одинадцятий

РОЗВІДНИК ПРОКРАДАЄТЬСЯ ДО ГОТЕЛЮ

Час спливав повільно.

Еміль обійшов усіх трьох вартових і хотів сам стати на варті замість когось із них, але всі троє — Крумбігель і брати Мітенцвай — сказали, що вони зі свого місця не зійдуть. Тоді Еміль зважився крадькома пробратися до готелю "Крайд", все обдивився і повернувся на подвір'я дуже збуджений.

— Мені здається,— сказав він,— ніби щось має статися. Не можна залишити готель на всю ніч без нашого розвідника. Крумбігель стоїть на розі Кляйстштрасе, але як він бодай на мить відвернеться, Грундайс може втекти.

— Таке кажеш, старий,— заперечив Густав.— Ми ж не можемо просто підійти до портьє і сказати: "Послухайте, нам нема чого робити, ми хочемо посидіти трохи у вас на сходах". А тобі взагалі не можна й потикатися до готелю. Бо якщо той негідник визирне із свого номера і впізнає тебе, то все пропало.

— Я не так думав,— відказав Еміль.

— А як? — спитав Професор.

— У готелі є хлопець, він і на ліфті всіх возить, і ще там щось робить. От якби до нього піти і все чисто розповісти. Він же знає готель, як свої п'ять пальців, то щось нам і порадить.

— Добре,— погодився Професор.— Навіть дуже добре. Він мав кумедну звичку наче ставити всім оцінки. Тож

його і прозвали Професором.

— Молодець, Емілю! Ще одна така порада — і ми зробимо тебе почесним академіком. А кмітливий, як справжній берлінець,— вигукнув Густав.

— Щоб ти не думав, ніби тільки ви розумні,— трохи ображено озвався Еміль. Він був вочевидь уражений у своєму нойштадтському патріотизмі. — Зрештою, ми з тобою ще маємо побоксувати.

— Чому? — здивувався Професор.

— Бо він глузував з мого святкового одягу.

— Боксувати будете завтра,— вирішив Професор.— Або взагалі не будете.

— А твій костюм зовсім не такий і блазенський. Я вже звик до нього, — примирливо сказав Густав.— А побоксувати взагалі можна. Але мушу тебе попередити: я тутешній чемпіон з боксу. Тож начувайся!

— А я — чемпіон нашої школи,— повідомив Еміль.

— Ото заводіяки! — втрутився Професор.— Власне, я хотів сам піти в готель. Але вас і на хвилину не можна залишити вдвох — зразу кидаєтесь один на одного.

— Тоді я піду,— запропонував Густав.

— Гаразд, іди ти,— погодився Професор.— Побалакай з ліфтером. Але будь обережний. Може, тобі пощастить щось вивідати. Точно дізнайся, в якому номері оселився наш злодій. За годину повернешся і все нам розкажеш.

Густав побіг.

Професор і Еміль стояли біля брами й розповідали один одному про своїх учителів. Потім Професор став називати марки автомашин, що проїздили вулицею. І Еміль швидко навчився їх розрізняти, свої й чужоземні. А тоді вони вдвох з'їли один бутерброд.

Уже зовсім посутеніло. Засвітилися яскраві реклами. Нагорі гуркотіла електричка, внизу гуло метро. Трамваї і автобуси, машини й велосипеди наче грали якийсь несамовитий концерт. Із кав'ярні линула танцювальна музика. У кінотеатрах на Нолендорфській площі починався останній сеанс, і скрізь перед вхідними дверима товклися люди.

— Таке височенне дерево, он те, біля входу в метро, дивно тут бачити,— мовив Еміль.— Воно ніби заблукало, правда? . _

Хлопець був зворушений, зачарований нічним Берліном. Він майже заоув, чому він тут, за^ув про свої сто сорок марок.

— Берлін надзвичайний. Здається, що ти сидиш у кінотеатрі. Тільки я не знаю, чи я зміг би весь час тут жити. У Нойштадті є Вокзальна площа, Верхній ринок і Нижній ринок, спортивні майданчики біля річки і в Амзель-ському парку. Це й усе. Але мені, Професоре, цього вистачає. А тут завжди гамір, як на ярмарку, сотні, тисячі вулиць і площ... Я заблудився б серед них. А що, якби я вас не зустрів і стояв тут сам-один? Від думки про це мене так морозом і всипало.

— До всього звикають,— сказав Професор.— А я, напевне, не витримав би в Нойштадті з його трьома площами й Амзельським парком.

— До всього звикають,— повторив Еміль.— Але Берлін гарний, що й казати, Професоре. Страх який гарний.

— А твоя мама дуже сувора? — спитав Професор.

— Моя мама? — здивувався Еміль.— Зовсім ні. Вона все мені дозволяє. Але я нічого такого не роблю. Ти розумієш?

— Ні,— чесно визнав Професор.— Цього я не розумію.

— Невже? Тоді послухай. У вас багато грошей?

— Не знаю. У нас дома про гроші майже не говорять.

— Мені здається, коли вдома майже не говорять про гроші, то їх багато.

Професор якусь мить подумав і сказав:

— Може, й так.

— От бачиш. А ми часто говоримо про гроші — мама і я. їх у нас мало. Мама мусить весь час працювати, та їх однаково не вистачає. Проте коли ми йдемо всім класом на екскурсію, мама завжди дає мені стільки грошей із собою, скільки дають удома всім дітям. А часом навіть і більше.

— Як вона може?

— Не знаю. Але вона так робить. А я завжди приношу половину грошей додому.

— Це мама так хоче?

— Та ні, це я так хочу.

— Ага, то ось як ви живете.

— Авжеж. І якщо мама дозволяє мені з хлопцем із другого поверху, Претчем, гуляти на луці до дев'ятої години вечора, я повертаюсь о сьомій. Бо мені не хочеться, щоб мама сама вечеряла на кухні. А вона завжди наполягає, щоб я гуляв з хлопцями. Якось я й справді зостався з ними, але мені зовсім не було весело. І мама все-таки дуже радіє, коли я повертаюся зарані додому.

— Ні-і,— сказав Професор,— у нас усе зовсім по-іншому. Коли я справді вчасно прийду додому, то можу закластися, що тато й мама в театрі або в гостях. Нам теж приємно одне з одним, аякже. Але ми майже не буваємо разом.

— А для нас це єдина радість, яку ми можемо собі дозволити. Але я зовсім не мамин мазунчик. А хто так думає, того я можу добряче відлупцювати, будь певен.

— Та я певен.

Хлопці ще постояли мовчки біля брами. Вже зовсім споночіло, на небі мріли зірки. Місяць над електричкою скоса поглядав одним оком на землю.

Професор кахикнув і спитав, не дивлячись на Еміля:

— Ви з мамою, мабуть, дуже любите одне одного?

— Дуже! — відповів Еміль.

Розділ дванадцятий

З'ЯВЛЯЄТЬСЯ ЗЕЛЕНИЙ ХЛОПЧИК-ЛІФТЕР

Близько десятої вечора на подвір'я кінотеатру ввійшов підрозділ резервного загону. Він приніс бутерброди в такій кількості, що ними можна було б нагодувати сотню голодних народів.

Підрозділ зажадав нових вказівок.

Професор обурився і пояснив, що тут їм нічого робити, вони повинні на Нікольсбурзькій площі чекати Траугота, зв'язкового з телефонного центру.

— Не будь такий вредний,— вигукнув Петцольд.— Нам теж цікаво, що тут у вас відбувається.

— І ми думали, може, з вами що сталося, бо Траугот ані разу не приходив,— вибачливо додав Герольд.

— Скільки хлопців зосталося на Нікольсбурзькій площі? — спитав Еміль.

— Четверо чи троє,— відповів Фрідріх Перший.

— А може, тільки двоє,— додав Герольд.

— Ке питай їх більше,— розлютився Професор,— а то вони ще скажуть, що там і зовсім нікого немає.

— Чого ти галасуєш? — розсердився Петцольд.— Подумаєш, командир знайшовся!

— Я пропоную негайно прогнати Петцольда й заборонити йому ловити з нами злодія,— крикнув Професор і тупнув ногою.

— Прикро, що ви сваритеся через мене,— сказав Еміль.— Вирішимо справу, як у рейхстазі,— голосуванням. Я пропоную тільки суворо попередити Петцольда. Бо справді ж не можна, щоб кожен робив, як йому заманеться.

— А ви не викаблучуйтесь, лобуряки! Я й так піду, щоб ви знали!

І Петцольд, іще сердито щось крикнувши, пішов геть.

— То він нас підбив,— розповів Герольд.— Ми й не здумали б бігти сюди. А Церлет зостався вартувати на своєму місці.

— Ні слова більше про Петцольда! — звелів Професор. Він перемігся і сказав уже зовсім спокійно:— З цим покінчено.

— А що нам робити? — спитав Фрідріх Перший.

— Найкраще вам зачекати, поки Густав повернеться з готелю і розповість про все,— запропонував Еміль.

— Гаразд,— погодився Професор.— Чи то не готельний хлопець?

— Еге, то він,— підтвердив Еміль.

Біля брами стояв хлопець у зеленій лівреї і в зеленому кепі, збитому набакир. Він кивнув хлопцям і повагом ступив до них кілька кроків.

— Оце так форма на ньому, під три чорти! — заздрісно вигукнув Герольд.

— Ти маєш якусь звістку від нашого розвідника Густава? — крикнув йому Професор.

Підійшовши ще ближче, хлопець кивнув:

— Маю.

— Ну ж бо кажи, що там? — нетерпляче спитав Еміль. Та раптом залунав клаксон! А зелений хлопець, наче

навіжений, застрибав подвір'ям і зареготав.

— Емілю, старий! — заволав він.— Але ж ти й телепень!

То був зовсім не ліфтер, а Густав!

— А ти зелений жук! — жартома піддрочив його Еміль.

Усі зареготали так голосно, що хтось у готелі розчинив вікно і крикнув:

— Ану тихо!

— Дуже добре! — визначив Професор.— Але тихіше, хлопці. Йди сюди, Густаве, сідай і все розказуй.

— Ну, чисте тобі кіно! Можна луснути зі сміху. Тож слухайте. Я прокрався в готель, побачив там хлопця-ліфтера і поманив його пальцем. Він підійшов, і тоді я розповів йому всю історію, з початку до кінця. Про Еміля. І про нас. І про злодія. І що злодій оселився в готелі. І що ми повинні за ним пильно стежити, аби завтра відібрати в нього гроші.

"Здорово! — сказав ліфтер.— У мене є ще одна ліврея. Вберися в неї і будеш другим ліфтером".

"А що на те скаже портьє? Він же розсердиться",— відповів я.

"Він нічого не скаже. Портьє — мій батько".

Не знаю, що він наговорив своєму старому, але я дістав оцю ліврею і дозвіл переночувати у порожній комірчині, ще й привести когось із собою. Ну, що ви на це скажете?

— В якому номері живе злодій? — спитав Професор.

— Тебе нічим не здивуєш,— сердито пробурмотів Густав.— Звичайно, ніякої роботи мені не загадали. Сказали тільки, щоб не плутався під ногами. Ліфтер запевнив, що наш злодій живе в шістдесят першому номері, і я зразу же гайнув на четвертий поверх. Ну, і став розвідувати. Скрадаюся непомітно, зазираю через поруччя, дослухаюся. За півгодини двері шістдесят першого номера розчинилися, і як ви гадаєте, хто звідти вийшов? Наш злодій! Йому треба було — ну звісно куди. Я ще вдень добре його роздивився. То був він! Маленькі чорні вусики, вуха тонесенькі, аж світяться, а писок такий, іш^ проти ночі краще не згадувати. Коли він повертався — ну, ви знаєте, звідки! — я підкотився до нього, виструнчився і спитав: "Ви, пане, щось шукаєте? Може, вам чогось треба?"

"Нічого мені не треба,— буркнув він.— Хоча ні! Стривай. Скажи портьє, хай збудить мене вранці рівно о восьмій. Номер шістдесят перший. Гляди не забудь!"

"Не забуду, добродію, не хвилюйтеся! — сказав я, мало не підстрибуючи з радощів.— Рівно о восьмій у шістдесят першому номері задзвонить телефон. Тут будять по телефону".

Злодій кивнув і потюпав до себе.

— Відмінно! — Професор був у захваті, а про інших годі й казати.— О восьмій ми урочисто зустрінемо його біля готелю. А тоді будемо стежити далі і врешті його спіймаємо.

— Вважайте, що ми вже його спіймали! — вигукнув Герольд.

— Але дарувати нам квіти ще рано,— сказав Густав.— А тепер я побіг. Мені треба вкинути в поштову скриньку листа з дванадцятого номера. Я вже маю п'ятдесят пфенігів чайових. Прибуткова посада! Той хлопець за день часом дістає до десяти марок на чай. Він сам розповідав. Ну, то я години о сьомій устану і подбаю про те, щоб нашого приятеля вчасно збудили. А тоді прибіжу сюди.

— Любий Густаве, я щиро тобі вдячний,— майже урочисто мовив Еміль.— Тепер уже нічого не станеться, і завтра ми його схопимо. А тепер усі можуть спокійно йти спати, правда, Професоре?

— Ав^кеж, усі йдуть додому, треба добре виспатись. А завтра вранці, рівно о восьмій, ми знову збираємося тут. Добре було б дістати ще трохи грошей. Я зателефоную зараз малому Вівторкові. Хай він усіх, хто вранці зателефонує до нього, збере до нас у резерв. Може, доведеться оточити готель. Ще невідомо, як воно буде.

— Я піду з Густавом спати в готель,— сказав Еміль.

— Ходімо, старий. Тобі страшенно там сподобається. Шикарна халабуда.

— Я оце зателефоную,— мовив Професор,— а тоді піду додому і дорогою відпущу Церлета, бо він просидить на Нікольсбурзькій площі до самісінького ранку, чекаючи наказу. Все зрозуміло? /

— Зрозуміло, пане начальнику поліції,— засміявся Густав.

— Завтра вранці рівно о восьмій тут, у дворі,— повторив Герольд.

— І принеси трохи грошей,— нагадав Фрідріх Перший.

Хлопці попрощалися, потиснувши один одному руки, наче дорослі поважні чоловіки, і розійшлися по домівках, а Густав з Емілем пішли до готелю. Професор перетнув Нолендорфську площу і зайшов у кав'ярню зателефонувати малому Вівторкові.

За годину вони всі вже спали. Більшість у своїх ліжках, а двоє у комірчині на п'ятому поверсі готелю "Крайд".

А один хлопець заснув у батьківському кріслі біля телефону. То був малий Вівторок, що не покинув свого поста. Траугот подався додому. А малий Вівторок не відійшов від апарата. Він спав, притулившись до билець крісла, і снив про чотири мільйони телефонних розмов.

Опівночі з театру повернулися його батьки і щиро здивувалися, побачивши сина в кріслі. Мати взяла його на руки й понесла в ліжко. Він здригнувся й пробурмотів уві сні: "Пароль "Еміль"!

Вікна шістдесят першого номера виходили на Нолендорфську площу. І коли наступного ранку пан Грундайс, зачісуючись, глянув у вікно, його здивувало, що на площі так багато дітей. Навпроти у сквері понад два десятки

Розділ тринадцятий

ПАНА ГРУНДАЙСА СУПРОВОДИТЬ ПОЧЕСНИЙ ЕСКОРТ

хлопчаків ганяли м'яча. На Кляйстштрасе біля входу до метро теж було повно дітей.

— Мабуть, канікули,— сердито пробурмотів він.

Тим часом на подвір'ї кінотеатру Професор провадив нараду керівників і лаявся на всі заставки:

— Ми день і ніч сушимо собі голову, як спіймати злодія, а ви, дурноверхі, збираєте сюди весь Берлін. Хіба нам потрібні глядачі? Чи ми знімаємо тут кінофільм? Якщо злодій прослизне нам крізь пальці, то ви будете винні, базіки нещасні.

Хлопці стояли довкола і терпляче слухали, але по них аж ніяк не було видно, щоб хоч кого гризло сумління. Палка промова майже не вплинула, і Герольд сказав:

— Не хвилюйся, Професоре. Так чи так, а ми злодія спіймаємо.

— Ідіть звідси! І накажіть своєму збіговиську, щоб нікому не лізли в очі, а на готель узагалі не дивилися. Зрозуміло? То бігом, марш!

Хлопці порозбігалися,, на подвір'ї зосталися самі детективи.

— Я позичив у портьє десять марок,— доповів Еміль.— Якщо злодій ганятиме знову на таксі, то у нас тепер стане грошей його переслідувати.

— Накажи тим дітям розійтися, хай ідуть додому,— запропонував Професорові Крумбігель.

— Ти справді гадаєш, що вони підуть? Якби Нолен-дорфська площа тріснула навпіл, і то б вони зосталися,— сказав Професор.

— Тут тільки одне зарадить,— мовив Еміль.— Треба змінити наш план. Хай не тільки детективи вистежують Грундайса, а всі діти його переслідують. Хай він помітить, що оточений звідусіль, що скрізь —'— діти.

— Мені теж це спало на думку,— признався Професор.— Найкраще для нас — змінити тактику і загнати злодія на слизьке, щоб сам здався.

— Правильно! — вигукнув Герольд.

— Йому напевне краще буде віддати гроші, ніж увесь час відчувати за собою сотні дітей, що галасуватимуть доти, поки збіжиться все місто і поліція його затримає,— уголос міркував Еміль.

Хлопці на знак згоди закивали головами.

Раптом біля брами щось задзеленчало, і на подвір'я, радісно сяючи, в'їхала Поні Капелюшок.

— Доброго ранку, тубільці! — вигукнула вона.

Дівчинка зіскочила із сідла, привіталася з кузеном Емі-лем, з Професором та іншими хлопцями й відчепила від багажника невеличкого кошика.— Я привезла вам каву й пундики! Навіть гарненька чашка в мене є. Ой, вушко відбилося. Завжди якась прикрість!

Хлопці вже всі до одного снідали. Снідав і Еміль у готелі "Крайд".

Але нікому не хотілося псувати дівчинці доброго настрою. І вони всі по черзі пили каву з молоком із чашки без вушка і наминали пундики так, наче чотири тижні нічого не їли.)

— Ой, як смачно! — вигукнув Крумбігель.

— А які хрумкі пундики! — бурмотів Професор з повним ротом.

— Справді? — зраділа Поні.— Отож добре, коли в хаті є жінка.

— На подвір'ї,— уточнив Герольд.

— Як там у вас на Шуманштрасе? — спитав Еміль.

— Усе гаразд, спасибі. Бабуся особливо тебе вітає. Тільки щоб скоріше прийшов, а то будеш покараний — вона щодня годуватиме тебе рибою.

— Фе, гидота! — скривився Еміль.

— Чому гидота? — спитав Мітенцвай-молодший.— Риба дуже смачна.

Усі здивовано втупилися в нього, бо він не мав звички балакати. А хлопець спаленів по самі вуха і сховався за старшого брата.

— Еміль не може з'їсти і шматочка риби,— пояснила Поні Капелюшок. — А коли хоч трохи з'їсть, то його відразу нудить.

Отак вони перемовлялись, і настрій у всіх був чудовий. Хлопці поводились якнайуважніше. Професор тримав Капелюшків велосипед. Крумбігель пішов помити термос і чашку, Мітенцвай-старший старанно згорнув папір від пундиків. Еміль знову прив'язав кошик до багажника. Герольд помацав шини, чи добре їх надуто. А Поні Капелюшок стрибала на подвір'ї, виспівуючи пісеньку і водночас розповідаючи, що тільки спадало їй на думку.

— Стоп! — раптом вигукнула вона і заклякла на одній нозі.— Я забула спитати, чому на Нолендорфській площі зібралася така сила-силенна дітей? Наче в таборі під час канікул.

— То все цікаві. Вони прочули, що ми хочемо спіймати злодія, і теж хочуть ловити його разом із нами,— пояснив Прооfесор.

Раптом крізь браму влетів Густав, голосно просигналив своїм клаксоном і крикнув:

— Швидше! Він виходить!

Усі кинулися були на вулицю, але Професор гукнув:

— Увага! Слухайте! Ми оточимо його звідусіль. Позаду нього — діти, попереду — діти, ліворуч — діти, праворуч — діти! Зрозуміло? Дальші накази дістанете дорогою. Ну, гайда!

Штовхаючись, вони вибігли з брами. Поні Капелюшок, трохи ображена, зосталася на подвір'ї сама. Тоді вона сіла на свій невеличкий нікельований велосипед і подалася за хлопцями, бурмочучи, як її бабуся: "Щось мені це не до вподоби. Щось мені це не до вподоби".

Чоловік у котелку саме вийшов із готелю, повільно спустився сходами, а тоді повернув праворуч, до Кляйст-штрасе. Професор, Еміль і Густав розіслали посланців до всіх дітей на площі. І за три хвилини Грундайс був оточений.

Він озирнувся, надзвичайно здивований. Круг нього діти перемовлялися, реготали, штовхалися, але ні на крок не відставали від нього. Дехто розглядав Грундайса так пильно, що він знічувався і відводив очі.

Дз-з-з! — пролетів над самісінькою головою в нього м'яч. Він здригнувся і пришвидшив ходу. Але й діти побігли швидше. Він хотів зненацька завернути в якийсь провулок, але й звідти до нього вже бігли діти.

— Поглянь, старий, у Грундайса така пика, ніби йому дуже хочеться чхнути,— крикнув Густав.

— Біжи просто переді мною,— сказав йому Еміль.— Зараз не треба, щоб він мене бачив. Ще маємо час.

Густав випростався й пішов попереду Еміля, наче боксер, що через власну вагу не може бігти. А тротуаром, поруч із хлопцями, їхала Поні Капелюшок і радісно дзеленчала.

Чоловік у котелку вочевидь занепокоївся. Мабуть, він невиразно відчував, що його чекає попереду, і тому все піддавав ходу. Та дарма. Втекти від своїх переслідувачів він не міг.

Раптом злодій спинився, наче прикипів до місця, тоді крутнувся і побіг назад тією вулицею, якою щойно йшов сюди. Діти теж повернули, і весь гурт рушив у зворотному напрямку.

Один хлопець — то був Крумбігель — так раптово перебіг злодієві дорогу, що той мало не перечепився за нього.

— Чого тобі треба, шибенику? — закричав Грундайс.— Ось я покличу поліцейського!

— Ой, будь ласка, покличте! — вигукнув Крумбігель.— Ми вже давно його виглядаємо. То покличте ж його!

Але Грундайс і не думав кликати поліцейського. Навпаки, вся ця історія ставала йому, дедалі неприємнішою. Його поймав уже справжній страх, і він не знав, куди далі йти. З усіх вікон уже визирали люди. З крамниць вибігали продавщиці й покупці, питаючи, що сталось. Якби тепер з'явився поліцейський, було б по всьому.

Аж тут злодієві сяйнула рятівна думка. Він побачив філію комерційного банку, пропхався крізь юрбу дітей, підскочив до входу і зник за дверима.

Професор теж підбіг до дверей, обернувся і крикнув:

— Густав і я йдемо туди. Емілеві поки що лишатися тут. Коли Густав просигналить у клаксон, Еміль і ще десятеро хлопців хай біжать мерщій до нас. Тим часом відбери собі людей, Емілю. Тільки найпевніших. Діло буде гаряче!

І Професор із Густавом зникли за дверима.

Емілеві так калатало серце, що аж у вухах дзвеніло. Тепер усе вирішиться! Він покликав Крумбігеля, Герольда, братів Мітенцвай і ще кількох хлопців, а решті звелів разійтися.

Діти відійшли від банку на кілька кроків, але не далі. Нізащо в світі вони не могли пропустити того, що тут мало статися.

Поні Капелюшок попросила якогось хлопця потримати її велосипед і підбігла до Еміля.

— Це я,— сказала вона.— Вище голову. Зараз почнеться. Ой, мене так розпирає цікавість, що я наче розкрита парасолька.

— А я, гадаєш, ні? — всміхнувся Еміль.

Розділ чотирнадцятий

ВІД ШПИЛЬОК ТЕЖ Є КОРИСТЬ

Коли Густав і Професор увійшли в приміщення банку, чоловік у котелку стояв біля віконця з написом: "Прийом і видача вкладів" і нетерпляче ждав своєї черги. Касир розмовляв по телефону.

Професор став біля злодія, пильнуючи за кожним його рухом, наче мисливський пес. Густав, засунувши руку в кишеню, де лежав клаксон, теж не спускав із злодія очей.

Нарешті касир підійшов до віконця і спитав Професора, чого він бажає.

— Перепрошую,— сказав той,— цей добродій переді мною.

— Чого ви бажаєте? — спитав касир у Грундайса.

— Я прошу розміняти мені купюру в сто марок на дві по п'ятдесят і дати на сорок марок срібла,— сказав злодій, дістав із кишені і поклав на стіл одну купюру в сто марок і дві по двадцять.

Касир узяв їх і пішов до сейфа.

— Хвилиночку! — нараз голосно крикнув Професор.— Ці гроші крадені!

— Що-о-о? — злякано спитав касир, миттю обернувшись до віконця.

Його колеги, які сиділи за іншими столами і щось рахували, кинули працювати й посхоплювалися з місць, наче їх укусила гадюка.

— Оті гроші зовсім не належать цьому панові. Він витяг їх у мого друга, а тепер хоче їх поміняти, щоб нічого не можна було довести,— пояснив Професор.

— Такого зухвальства я ще зроду не бачив,— обурився пан Грундайс. — Даруйте мені,— сказав він касирові і вліпив Професору дзвінкого ляпаса.

— Це нічого не міняє,— вигукнув Професор і так садонув Грундайса в живіт, що той мусив схопитися за стіл.

Тієї ж миті Густав тричі голосно просигналив. Банківські службовці повитикалися з віконець, а розгніваний керівник філії вискочив із свого кабінету.

Раптом вхідними дверима вбігли десятеро хлопців — попереду всіх Еміль — і оточили чоловіка у котелку.

— Біс би його взяв, чого треба цим хлопцям? — закричав керівник.

— Ці харцизяки запевняють, начебто я вкрав в одного з них гроші, ті самі, що тільки-но хотів розміняти у вашого касира,— пояснив пан Грундайс, аж тремтячи з гніву.

— Так воно і є! — вигукнув Еміль і підскочив до віконця.— Він витяг у мене одну стомаркову купюру і дві по двадцять марок. Учора по обіді. В поїзді, який ішов із Нойштадта до Берліна! Поки я спав.

— Як ти можеш це довести? — суворо спитав касир.

— Яв Берліні вже цілий тиждень і вчора з ранку до вечора був у місті, — сказав злодій і ввічливо посміхнувся.

— Безсовісний брехун! — вигукнув Еміль, мало не плачучи з люті.

— Чи ти можеш довести, що саме цей пан їхав із тобою у поїзді? — спитав керівник.

— Звісно, не може,— зневажливо кинув злодій.

— Якщо ви були в купе тільки вдвох, то в тебе немає жодного свідка, — зауважив хтось із службовців.

Емілеві товариші безпорадно закліпали очима.

— Ні! — вигукнув Еміль.— Ні, в мене є свідок. Пані Якоб із Грос-Грюнау. Спершу вона теж сиділа в нашому купе. А коли згодом виходила, то попросила мене привітати від неї пана Курцгальса у Нойштадті.

— Схоже, що вам треба буде довести своє алібі,— сказав керівник злодієві.— Ви можете це зробити?

— Звичайно. Я живу недалеко, в готелі "Крайд"...

— Тільки з учорашнього вечора,— вихопився Густав.— Я пробрався в готель як ліфтер і про все довідався.

Банківські службовці пересміхнулись і з цікавістю стали придивлятися до хлопців.

— Мабуть, найкраще залишити гроші тим часом тут, пане...— сказав керівник і вирвав із нотатника аркуш, щоб записати ім'я і адресу клієнта.

— Його прізвище Грундайс,— сказав Еміль. Пан у котелку голосно зареготав.

— От бачите, тут якесь непорозуміння. Моє прізвище Мюллер.

— Ой, як він бреше! У поїзді він сказав мені, що його прізвище Грундайс,— обурено крикнув Еміль.

— Чи ви маєте посвідчення? — спитав касир.

— На жаль, при собі не маю,— мовив злодій.— Та якщо ви хвилинку зачекаєте, я принесу його з готелю.

— Він усе вигадує! Це мої гроші, хай поверне їх мені! — кричав Еміль.

— Навіть якщо ти кажеш правду, хлопче, так просто це не вирішується,— пояснив касир.— Яким чином ти можеш довести, що це твої гроші? Може, ти написав на них своє ім'я? Або запам'ятав номери купюр?

— Звісно, ні,— відповів Еміль.— Хіба хто знає наперед, що його обкрадуть? Але все одно, це мої гроші, чуєте? Мені дала їх мама для бабусі, що живе тут на Шуман-штрасе, п'ятнадцять.

— Може, на якійсь купюрі відірвано краєчок або є інша прикмета?

— Ні, я не знаю.

— Панове, даю вам слово честі, це справді мої гроші. Не грабуватиму ж я маленьких дітей! — запевняв злодій.

— Стривайте! — вигукнув раптом Еміль і радісно підстрибнув, бо йому зразу стало легко на серці.— Стривайте, у поїзді я приколов шпилькою гроші до кишені. Тож усі три папірці мають бути проколені.

Касир подивився гроші проти світла. Всі затамували віддих.

Злодій ступив крок назад. Керівник філії нервово тарабанив пальцями по столу.

— Хлопець каже правду! — вигукнув касир, збліднувши від хвилювання.— Всі три купюри справді проколені.

— А ось моя шпилька! — оголосив Еміль і гордо поклав шпильку на стіл.— Я навіть поколовся нею.

Аж тут злодій блискавично крутнувся, розіпхнув ліворуч і праворуч дітей так, що вони попадали, перебіг залу, рвонув двері і зник.

— За ним! — крикнув керівник філії. Усі кинулися до дверей.

Та коли банківські службовці опинилися на вулиці, злодія вже оточило не менше двадцяти хлопчаків. Вони тримали його за ноги, висіли в нього на руках, учепилися в піджак. Злодій, наче скажений, вимахував руками, але діти міцно тримали його.

До них уже біг поліцейський, за яким помчала на своєму велосипедику Поні Капелюшок. Керівник банківської філії зажадав, щоб він затримав чоловіка, який зве себе то Грундайсом, то Мюллером. Бо то, видно, залізничний злодій.

Касир узяв гроші, шпильку і подався разом із ними. Це була дивовижна процесія. Попереду йшли поліцейський і касир, поміж ними — злодій, а позаду — чи не сотня дітей! Так і йшли вони аж до поліційного відділу.

Поні Капелюшок їхала поруч на нікельованому велосипедику. Вона кивнула своєму щасливому кузенові Емілю і крикнула:

— Емілю, я гайну додому й розповім про весь оцей цирк.

Еміль весело відказав:

— На обід я вже прийду додому. Вітай усіх! А Поні додала:

— Знаєш, на що все це скидається? На велику шкільну екскурсію.

Вона щосили задзеленчала і завернула за ріг вулиці.

Розділ п'ятнадцятий

ЕМІЛЬ ВІДВІДУЄ ГОЛОВНУ ПОЛІЦІЙНУ УПРАВУ

Процесія дійшла до найближчого відділу, й поліцейський доповів черговому вахмістрові, що сталось, а Еміль доповнив його розповідь. Потім його спитали, коли і де він народився, як його звати і де живе. Всі ці відомості вахмістр старанно записав. Чорнилом.

— А як вас звати? — спитав він злодія.

— Герберт Кіслінг,— відповів той.

Хлопці — Еміль, Густав і Професор — голосно засміялися. До них приєднався і касир, що вже передав вахмістрові сто сорок марок.

— Ну й брехло! — вигукнув Густав.— Спершу його звали Грундайс, потім Мюллер, а тепер уже Кіслінг. Цікаво дізнатися, як же його звати насправді.

— Тихо! — буркнув вахмістр.— Це ми теж з'ясуємо.

Потім пан Грундайс-Мюллер-Кіслінг назвав свою теперішню адресу — готель "Крайд", рік і місце народження. Документів він не мав ніяких.

— А де ви були до вчорашнього дня? — спитав вахмістр.

— У Грос-Грюнау.

— Знову, мабуть, збрехав! — крикнув Професор.

— Тихо! — гаркнув вахмістр.— Це ми теж з'ясуємо.

Касир спитав, чи можна йому йти. Але спершу вахмістр записав відомості і про нього. Касир по-дружньому поплескав Еміля по плечу й пішов.

— Кіслінг, чи ви вкрали вчора по обіді у поїзді, що йшов із Нойштадта до Берліна, сто сорок марок у школяра Еміля Тішбайна? — спитав черговий.

— Украв,— похмуро відказав злодій.— Я не знаю, як це раптом сталося. Хлопець лежав у кутку і спав. Нараз із кишені в нього випав конверт. Я підняв його і хотів тільки глянути, що в ньому. А саме тоді в мене зовсім не було грошей...

— От дурисвіт! — вигукнув Еміль.— Я пришпилив гроші до кишені. Конверт не міг випасти.

— І свої гроші в нього були,— додав Професор.— Бо тоді він одразу розміняв би Емілеві гроші. А він платив і за таксі, і за яєчню, і за пиво.

— Тихо! — гаркнув вахмістр.— Це ми теж з'ясуємо. І він записав усе, що йому розповіли.

— Чи не могли б ви поки мене відпустити, пане вахмістре? — спитав злодій так люб'язно, що аж очі примружив.— Я ж визнав, що поцупив гроші. І де я живу, ви теж знаєте. У мене в Берліні важливі справи, і я хотів би бодай деякі залагодити.

— Аж сміх бере,— сердито сказав вахмістр і зателефонував до поліційної управи, щоб прислали машину, бо на його дільниці спіймано залізничного злодія.

— А коли я одержу свої гроші? — заклопотано спитав Еміль.

— Тобі віддадуть їх в поліційній управі,— пояснив вахмістр.— Зараз вас туди відвезуть. І там усе з'ясують.

— Емілю, старий,— прошепотів Густав,— тебе повезуть у "чорному вороні" на Александерплац.

— Ну то й що! — буркнув вахмістр.— Тішбайн, чи є в тебе гроші?

— Є. Вчора хлопці назбирали. І портьє з готелю "Крайд" позичив мені десять марок.

— Справжні детективи! От бісові діти! — пробурмотів вахмістр. Але в тому бурмотінні відчувалася доброзичливість.— Тішбайн, ти поїдеш на метро до Александерплац і підеш в управу до слідчого в кримінальних справах Лур'є. Що буде далі, сам побачиш. І свої гроші теж одержиш.

— Чи можна мені насамперед віддати портьє десять марок? — спитав Еміль.

— Авжеж.

За кілька хвилин приїхала поліцейська машина. І пан Грундайс-Мюллер-Кіслінг мусив у неї сісти. Вахмістр віддав поліцейському, що сидів у машині, протокол і сто сорок марок. І шпильку теж.

Машина поїхала, Діти, що тісною юрбою стояли на вулиці, загаласували їй навздогін, але злодій навіть не поворухнувся. Мабуть, він пишався з того, що їде в такій машині.

Еміль подякував вахмістрові й потис йому руку. Потім Професор оголосив дітям, які чекали на вулиці, що Еміль незабаром одержить гроші в поліційній управі на Александерплац і що гонитва за злодієм скінчилася.

Діти розійшлись, але найближчі приятелі провели Еміля спершу до готелю, а тоді до станції метро "Нолендорф-ська площа". Еміль попросив їх по обіді зателефонувати до малого Вівторка, щоб той теж знав, як усе відбувалося. Далі Еміль сказав, що сподівається до свого від'їзду у

Нойштадт іще раз із ними побачитися. Він щиро дякує їм за допомогу. А гроші він негайно поверне.

— Якщо ти зважишся повертати нам гроші, я тобі боки намну, старий! — розсердився Густав.— Та й взагалі нам іще треба побоксувати. Через твій кумедний костюм.

— Ой, хлопці! — сказав Еміль і взяв Густава та Професора за руки.— Як мені весело! Тож боксувати будемо іншим разом, Густаве. В мене серце не витримає, як я тебе відразу нокаутую.

— Це тобі ніколи не вдасться, хоч гопки скачи! — крикнув Густав.

Потім вони втрьох поїхали на Александерплац, до поліційної управи. Там хлопці довго блукали коридорами, проминули незліченну кількість кімнат, аж поки знайшли слідчого в кримінальних справах Лур'є. Той саме снідав.

Еміль назвав себе.

— А! — вигукнув пан Лур'є, щось жуючи.— Еміль Штульбайн. Юний детектив-аматор. Мені вже телефонували про тебе. Комісар у кримінальних справах чекає. Він хоче побалакати з тобою. Ходімо!

— Моє прізвище Тішбайн,— уточнив Еміль.

— Шило на мило,— буркнув пан Лур'є і знов узявся за свій бутерброд.

— Ми зачекаємо тебе тут,— мовив Професор. А Густав крикнув Емілеві навздогін:

— Не барися, старий! Коли я бачу, що хтось їсть, то мало не вмираю з голоду.

Пан Лур'є ішов коридорами, завертав ліворуч, праворуч, знову ліворуч. Нарешті постукав у якісь двері.

— Заходьте! — почувся чоловічий голос. Лур'є прочинив двері і, жуючи, сказав:

— Малий детектив тут, пане комісаре. Еміль Фішбайн, ви вже знаєте про нього.

— Моє прізвище Тішбайн,— наполегливо виправив Еміль.

— А чого ж, гарне прізвище,— сказав пан Лур'є і так підштовхнув Еміля, що той аж влетів у кімнату.

Комісар у кримінальних справах виявився симпатичним дядечком. Він запропонував Емілеві зручне крісло і звелів докладно розповісти всю історію із злодієм з самого початку. Потім комісар урочисто сказав:

— А тепер ти одержиш свої гроші.

— Нарешті!

Еміль вільно відітхнув і ретельно сховав гроші до кишені.

— Гляди, щоб знову їх у тебе не поцупили.

— Ні, не поцуплять. Я зразу віднесу їх бабусі.

— Правильно. Ой, мало не забув — дай мені твою берлінську адресу. Чи ти пробудеш тут іще хоч кілька днів?

— Мені дуже хотілося б,— сказав Еміль.— Я живу на вулиці Шуманштрасе, п'ятнадцять. У Гаймбольдів. Це прізвище мого дядька. І тітки, звісно, т.еж.

— Чудово все це у вас вийшло, хлоп'ята,— сказав комісар і закурив товсту сигару.

— Справді, хлопці діяли блискуче! — із захватом вигукнув Еміль.— Густав із своїм клаксоном, і Професор, і малий Вівторок, і Крумбігель, і брати Мітенцвай, одне слово, всі. Просто приємно було з ними мати діло. А надто з Професором, то справжній ас!

— Хе, ти теж, здається, не з простачків,— усміхнувся комісар і задимів сигарою.

— Я хотів іще вас спитати, пане комісаре: що тепер буде з Грундайсом, чи як там злодія звати?

— Його відвезли до нашого спеціального відділу. Там його сфотографують, знімуть відбитки пальців. А потім ми звіримо його фотографію і відбитки з матеріалами в нашій картотеці.

— А що це таке?

— Усіх злочинців, які хоч раз попали сюди, ми фотографуємо, знімаємо відбитки пальців. Ми маємо деякі матеріали навіть про тих злочинців, яких ми ще не затримали, а тільки шукаємо. Адже цілком можливо, що чоловік, який тебе обікрав, вчинив до того ще й інші злочини. Правда?

— Авжеж. А я про це й не подумав.

— Хвилинку! — сказав симпатичний комісар, бо задзвонив телефон.— Так, так... цікаві речі для вас... зайдіть до мене в кабінет,— сказав він у телефонну трубку, потім поклав її і звернувся до Еміля:— Зараз сюди прийдуть кілька репортерів і візьмуть у тебе інтерв'ю.

— А що воно таке?

— Ну, розпитають. Для газети.

— Не може бути! — вигукнув Еміль.— Про мене ще напишуть у газеті?

— Напевне. Школяр, який спіймав злодія, стає знаменитістю.

У двері постукали, і до кабінету зайшло четверо чоловіків. Комісар потис їм руки й коротко розповів Емілеву пригоду. Всі четверо старанно занотовували його розповідь.

— Дивина! — сказав нарешті один із репортерів.— Хлопець із провінції стає детективом.

— Може, ви запросите його до себе на роботу? — спитав у комісара інший репортер і засміявся.

— А чому ти не звернувся відразу ж до якого-небудь поліцейського і не розповів йому все? — спитав третій репортер.

І тоді Еміль злякався. Він згадав вахмістра Єшке в Нойштадті і свій сон. Кепські його справи!

— Ну ж бо,— підбадьорив комісар. Еміль знизав плечима і мовив:

— Я скажу вам правду. В Нойштадті я виліз на пам'ятник великому герцогу Карлу — й розмалював йому червоною фарбою ніс, а чорною вуса. Будь ласка, пане комісаре, заарештуйте мене!

Але ні комісар, ні репортери не вжахнулися, навпаки, всі п'ятеро весело зареготали. А тоді комісар сказав:

— Але ж, Емілю, ми не можемо посадити у в'язницю одного з найкращих наших детективів.

— Ні? Справді ні? От добре! — полегшено вигукнув Еміль. А тоді звернувся до одного з репортерів:— Хіба ви не впізнали мене?

— Ні.

— Учора в трамваї номер 177 ви купили мені квиток, бо я не мав грошей.

— Правильно! Тепер я пригадую. Ти ще хотів дізнатися мою адресу, щоб повернути мені ті дрібняки.

— Можна, я зараз вам поверну? — спитав Еміль і видобув із кишені десять пфенігів.

— Пусте! — всміхнувся чоловік.— А ти навіть назвав тоді своє ім'я.

— Авжеж, я завжди так роблю. Мене звати Еміль Тішбайн.

— А мене — Кестнер,— назвався журналіст, і вони потисли один одному руки.

— Здорово! — вигукнув комісар.— Давні знайомі!

— Слухай-но, Емілю,— сказав пан Кестнер,— ходімо зі мною до редакції. А дорогою десь з'їмо тістечка із збитими вершками.

— Можна, я вас почастую? — спитав Еміль.

— Диви, який гордий! — і чоловіки задоволено засміялися.

— Ні, пригощати дозволь уже мені,— сказав пан Кестнер.

— Я залюбки пішов би, але надворі мене чекають Професор і Густав.

— А ми візьмемо їх із собою.

В інших репортерів було ще безліч запитань. Еміль на всі докладно відповідав, а вони швидко занотовували.

— Чи цей злодій — новак? — спитав хтось із них.

— Навряд,— відповів комісар.— Можливо, попереду нас чекає велика несподіванка. На всяк випадок зателефонуйте мені ще раз за годину.

І всі розпрощалися. Пан Кестнер забрав Еміля, Густава і Професора з собою і повіз їх на машині насамперед до кондитерської. Дорогою Густав просигналив у свій клаксон, пан Кестнер злякався, і всі засміялися.

У кондитерській хлопцям стало дуже весело. Вони наминали вишневий торт із збитими вершками і розповідали про все, що тільки наверталося на думку: про їхню військову раду на Нікольсбурзькій площі, про гонитву на таксі за злодієм, про ніч у готелі, про Густава-ліфтера, про скандал у банку. І пан Кестнер сказав під кінець:

— Ви справді чудові хлоп'ята, всі троє!

Вони страшенно запишалися і з'їли ще по шматку торта.

Потім Густав і Професор сіли в автобус. Еміль пообіцяв після обіду зателефонувати малому Вівторкові, а тепер поїхав із паном Кестнером до редакції.

Будинок, де створювалася газета, був величезний. Майже такий завбільшки, як управління поліції на Александер-плац. А в коридорах панувала така метушня й біганина, наче там змагалися в бігу із перешкодами.

Вони зайшли до кімнати, де сиділа гарненька білява дівчина-друкарка. Пан Кестнер став бігати по кімнаті туди й назад та диктувати друкарці все, що розповідав йому Еміль. Часом він спинявся і питав в Еміля:

— Все правильно?

Еміль кивав головою, і пан Кестнер диктував далі. Потім він знову зателефонував комісарові поліції.

— Що ви кажете? — вигукнув пан Кестнер.— Це просто неймовірно!.. Поки що йому не розказувати?.. Он як?.. Це мене дуже тішить... Щиро вам вдячний!.. Це просто сенсація!

Він поклав трубку, пильно подивився на хлопця, наче зроду його не бачив, і сказав:

— Емілю, ходімо мерщій зі мною. Треба тебе сфотографувати.

— Навіщо?— здивувався Еміль.

Але слухняно піднявся з паном Кестнером ще на три поверхи й опинився у великій світлій кімнаті з багатьма вікнами. Тут Еміль причесав чуба, і його сфотографували.

Нарешті пан Кестнер повів Еміля до друкарні,— але ж і гуркотіло там, наче водночас працювали тисячі друкарських машинок! — дав якомусь чоловікові аркуші, котрі щойно надрукувала гарненька білява дівчина, і сказав, що негайно повернеться, бо це дуже важливий матеріал, але спершу треба відправити хлопця до його бабусі.

Потім вони спустилися ліфтом на перший поверх і вийшли на вулицю. Пан Кестнер підкликав таксі, посадовив у нього Еміля і, хоча хлопець заперечував, дав шоферові гроші, сказавши:

— Будь ласка, відвезіть мого маленького друга на Шуманштрасе, п'ятнадцять.

Вони міцно потиснули один одному руки. І пан Кестнер мовив:

— Коли приїдеш додому, привітай від мене свою маму. Вона, напевне, дуже мила жінка.

— Аякже!

— І ще одне,— крикнув пан Кестнер, коли таксі вже рушило,— прочитай сьогодні увечері нашу газету. Ти вкрай здивуєшся, хлопче!

Еміль обернувся до нього і помахав рукою. І пан Кестнер теж помахав йому.

А тоді машина завернула за ріг.

Розділ шістнадцятий

КОМІСАР ПОЛІЦІЇ ВІТАЄ

Таксі їхало вже по Унтер-ден-Лінден, коли Еміль дав знак шоферові, і машина спинилася.

. — Ми вже, мабуть, незабаром приїдемо, пане шофере? — спитав Еміль.

— Еге,— підтвердив той.

— Даруйте, що я завдаю вам зайвого клопоту, але мені спершу ще треба на Кайзералее. До кав'ярні "Жості". Там я залишив букет для бабусі і свою валізку. Тож, коли ваша ласка, поїдьмо туди.

— Що означає "коли ваша ласка"? Чи є в тебе гроші доплатити, коли не вистачить тих, що я вже одержав?

— Є. А ті квіти мені дуже потрібні.

— Гаразд,— сказав шофер і звернув ліворуч.

Вони поїхали крізь Бранденбурзьку браму, потім вниз повз зелений тінистий парк Тіргартен до Нолендорфської площі. Еміль подумав, що тепер, коли все добре, вона виглядає куди веселішою і затишнішою. Але про всяк випадок помацав свою верхню кишеню. Гроші були на місці.

Далі вони поїхали вгору по Мотцштрасе до кінця, завернули праворуч і спинилися біля кав'ярні "Жості".

Еміль вийшов із машини, побіг у кав'ярню, одержав свою валізку і квіти, подякував буфетнику, знову сів у таксі і сказав:

— А тепер, пане шофере, будь ласка, до бабусі. Вони розвернулися, проїхали всю довгу дорогу назад,

перетнули Шпрее і подалися далі старенькими вуличками з сірими будинками. Хлопцеві кортіло роздивитися все зблизька, та, наче навмисне, то раз у раз падала валізка, то вітер рвав білий папір, в який були загорнені квіти, і Еміль мусив міцно тримати букет.

Нарешті шофер загальмував, і машина спинилася на Шуманштрасе біля будинку номер п'ятнадцять.

— От ми і приїхали,— сказав Еміль і виліз з машини.— Скільки я ще винен?

— Ніскільки. Навпаки, тобі належить тридцять пфенігів здачі.

— Ні, ні! — вигукнув Еміль.— Купіть собі на них сигарет.

— Я не курю, любий хлопчику, а жую тютюн. Еміль піднявся на четвертий поверх і подзвонив до

Гаймбольдів. За дверима знявся галас, потім двері розчинилися, і на поріг ступила бабуся. Вона схопила Еміля за комір, поцілувала його в ліву щоку, водночас ляснула по правій і за чуба втягла в помешкання, вигукуючи:

— Ох ти ж, негіднику! Ох ти ж, негіднику!

— Цікаві речі дізнаємося про тебе,— сказала тітонька Марта і приязно простягла йому руку.

Поні Капелюшок у маминому фартусі тицьнула йому лікоть і заверещала:

— Обережно! В мене мокрі руки, я мию посуд. Бідні ми, жінки!

Усі пішли разом у кімнату. Еміля посадовили на канапу, а бабуся і тітка Марта взялися так його розглядати, начебто він був не він, а коштовна картина Тіціана.

— А гроші приніс? — спитала Поні Капелюшок.

— Авжеж!

І Еміль дістав із кишені три папірці, простяг сто двадцять марок бабусі і сказав:

— Ось, бабусю, візьми. Мама тебе щиро вітає. Не сердься, що останнього місяця вона нічого не прислала, їй не дуже велося з роботою. Зате тепер вона передає більше, ніж звичайно.

— Спасибі, люба дитино! — мовила стара і простягла йому назад двадцять марок.— Це тобі. За те, що ти такий чудовий детектив.

— Ні, я не візьму. Адже у мене є ще двадцять марок, які дала мені мама.

— Емілю, бабусю треба слухати. Ану сховай їх до кишені!

— Ні, я не візьму.

— От дивак! — вигукнула Поні Капелюшок.— Мене не довелося б двічі просити.

— Ні, ні, я не можу.

— Або ти візьмеш їх, або в мене з гніву почнеться напад ревматизму, — оголосила бабуся.

— Мерщій сховай ці гроші! — сказала тітка Марта і сама сунула їх хлопцеві в кишеню.

— Ну, коли ви так наполягаєте,— жалібно пробурмотів Еміль.— Спасибі, бабусю.

— Це я маю дякувати тобі, це я маю дякувати,— відказала вона і погладила Еміля по голові.

Тоді Еміль дістав букет. Поні принесла вазу. Та коли розгорнули папір, усі розгубилися, не знаючи, сміятися чи плакати.

— Сухе бадилля! — вигукнула Поні.

— Вони лежали відучора без води,— сумно пояснив

Еміль.— Тож не дивно. А коли ми з мамою їх купували, вони були зовсім свіжі.

— Не маю сумніву, не маю сумніву,— мовила бабуся і поставила зів'ялі квіти у воду.

— Може, вони відійдуть,— утішала його тітонька Мар-та.— А ми тепер будемо обідати. Дядько прийде додому аж увечері. Поні, лагодь на стіл!

— Гаразд,— відповіла дівчинка.— Емілю, а що буде у нас на обід?

— Звідки ж я знаю?

— А що ти найдужче за все любиш їсти?

— Макарони з шинкою.

— От ти і знаєш, що у нас на обід.

Щиро сказати, напередодні Еміль уже їв макарони з шинкою. Та, по-перше, улюблену страву можна їсти хоч і щодня. А по-друге, Емілеві здавалося, що відтоді, як вони з мамою востаннє обідали дома, в Нойштадті, минув принаймні тиждень. І він наліг на макарони так завзято, ніби змагав самого Грундайса-Мюллера-Кіслінга.

По обіді Еміль і Капелюшок побігли на вулицю, бо хлопцеві кортіло проїхатись на її нікельованому велосипедику. Бабуся прилягла на канапі відпочити. А тітонька Марта заходилася пекти яблучний пиріг. В усій родині вона славилася своїми яблучними пирогами.

Еміль їхав на велосипеді по Шуманштрасе, а Капелюшок бігла за ним, тримаючись за сідло. Підтримувати велосипед було, як вона запевняла, конче потрібно, інак-ше-бо Еміль упаде. Невдовзі хлопцеві довелося віддати велосипед Поні, і вона стала крутитися навколо нього, виписуючи трійки та вісімки.

Раптом до них підійшов поліцейський із портфелем і спитав:

— Діти, чи живуть тут, у п'ятнадцятому номері, Гайм-больди?

— Аякже,— сказала Поні,— це ми. Одну хвилиночку, пане майоре.

І вона побігла поставити велосипед у підвал.

— Щось лихе скоїлося? — спитав Еміль, який не міг забути клятого Єшке.

— Навпаки. Чи не ти школяр Еміль Тішбайн?

-я. ;

— Ну, тоді я можу тебе щиро поздоровити.

— У кого це день народження? — спитала, повернувшись, Поні.

Але поліцейський більше нічого не сказав і мовчки подався сходами нагору. Тітка Марта повела його до кімнати. Бабуся прокинулася і, вкрай зацікавлена, сіла на канапі. Еміль і Капелюшок стояли біля стола і нетерпляче ждали.

— Річ ось у чому,— сказав поліцейський і розкрив свій портфель.— Злодій, що його сьогодні вранці допоміг затримати школяр Еміль Тішбайн, виявився тим бандитом, який пограбував банк у Ганновері і якого вже чотири тижні скрізь розшукують. Він украв багато грошей. Наша експертиза встановила, що це і є той грабіжник, і він уже в усьому зізнався. Майже всі гроші знайдено в підкладці його костюма. Самі тисячомаркові купюри.

— Здуріти можна! — зойкнула Поні Капелюшок.

— Два тижні тому,— вів далі поліцейський,— банк оголосив, що призначає премію тому, хто зловить грабіжника. А що затримав його ти, — поліцейський повернувся до Еміля,— то саме тобі належить ця премія. Пан комісар поліції вітає тебе, він радий, що ти винагороджений за кмітливість.

Еміль уклонився.

Поліцейський видобув із портфеля чималу пачку грошей і перерахував їх на столі, а тітонька Марта, яка пильно стежила за його руками, прошепотіла:

— Тисяча марок!

— Ого-го! — вигукнула Поні.

Бабуся підписала квитанцію. Тітонька Марта пригостила поліцейського склянкою вишнівки з дядькової шафи, і він пішов.

Еміль сів біля бабусі, не годний мовити ані слова. Стара жінка обняла його, похитала головою і сказала:

— Навіть важко повірити. Навіть важко повірити. Поні Капелюшок вихопилась на стілець і, диригуючи,

немов у кімнаті зібралася хорова капела, проспівала:

— Ми запросимо, ми запросимо всіх хлоп'ят до нас на каву!

— Атож, запросимо,— сказав Еміль.— Але насамперед... власне, тепер... як ви гадаєте... щоб мама теж приїхала до Берліна...

Розділ сімнадцятий

ПАНІ ТПІЮАЙН ХВИЛЮЄТЬСЯ

Наступного ранку в Нойштадті пекарка пані Вірт подзвонила в двері перукарки пані Тішбайн.

— Доброго ранку, пані Тішбайн,— сказала вона.— Як ся маєте?

— Доброго ранку, пані Вірт! Я так хвилююся. Син не написав мені ще жодного слова. Як дзвонять у двері, я завжди думаю, що то поштар. Чи будете робити зачіску?

— Ні, я зайшла сюди, бо... бо мені треба вам дещо сказати.

— Прошу.

— Еміль вас щиро вітає і...

— Лишенько, що з ним сталося? Де він? Що вам відомо? — закричала пані Тішбайн.

Страшенно схвильована і перелякана, вона звела догори руки.

— Та з ним усе добре, моя люба, навіть дуже добре. Він спіймав злодія. Ви тільки уявіть собі! І поліція дала йому у винагороду тисячу марок. То що ви скажете? Га? І ви маєте поїхати обіднім поїздом до Берліна.

— Але звідки ви все це знаєте?

— Ваша сестра, пані Гаймбольд, щойно зателефонувала з Берліна до нас у крамницю. Еміль теж сказав кілька слів. Тож ви повинні поїхати. Тепер, коли у вас стільки грошей, це можна собі дозволити.

— Так, так... Ну, звісно,— розгублено бурмотіла пані Тішбайн.— Тисяча марок? За те, що спіймав злодія? І чого це йому таке на думку навернулося? Тільки й робить самі дурниці.

— Але ж його нагороджено! Тисяча марок — це купа грошей!

— Не кажіть мені про цю тисячу марок.

— Так, так, могло і лихе щось статися. То ви поїдете?

— Звичайно! Я й на мить не заспокоюся, поки сама не побачу хлопця.

— То щасливої дороги! І приємних розваг!

— Дякую, пані Вірт,— і перукарка зачинила за нею двері, похитуючи головою.

По обіді, вже сидячи в берлінському поїзді, вона пережила ще більшу несподіванку. Навпроти неї сидів якийсь чоловік і читав газету. Пані Тішбайн нервувалася, її очі блукали з кутка в куток. Вона взялася рахувати телеграфні стовпи, що миготіли за вікном, та найдужче їй хотілося бігти за поїздом і підштовхувати його. їй здавалося, що він їхав надто повільно. З нетерплячки вона крутилася на місці, і зненацька її погляд спинився на газеті, яку тримав навпроти неї пасажир.

— Ой! — зойкнула вона і вихопила газету в нього з РУК.

Пасажир подумав, що жінка раптом збожеволіла, і страшенно злякався.

— Ось! — бурмотіла вона.— Ось цей... Це мій син.

І вона тицьнула пальцем у фото на першій сторінці.

— Та що ви кажете! — зрадів пасажир.— Ви мати Еміля Тішбайна? Чудовий хлопець. Вітаю вас, пані Тішбайн, вітаю вас!

— Так, так. Але заспокойтеся, пане,— сказала перукарка і стала читати статтю.

Вгорі величезними літерами було надруковано:

МАЛЕНЬКИЙ ХЛОПЕЦЬ У РОЛІ ДЕТЕКТИВА! СОТНІ БЕРЛІНСЬКИХ ДІТЕЙ ПЕРЕСЛІДУЮТЬ ЗЛОЧИНЦЯ!

А далі йшла захоплююча розповідь про Емілеві пригоди від вокзалу в Нойштадті до управління поліції в Берліні. Пані Тішбайн пополотніла. Газета в її руках тріпотіла, наче по купе шугав вітер. Але всі вікна були зачинені. Пасажир ледве міг діждатися, коли вона дочитає статтю. А стаття була дуже довга, майже на всю першу сторінку. І посередині містилася Емілева фотографія.

Нарешті пані Тішбайн відклала газету вбік, глянула на свого сусіда і сказала:

— Тільки залишиться сам — одразу якусь штуку встругне. А я ж так йому наказувала берегти ці сто сорок марок. Як він міг бути такий неуважний! Начебто не знає, що в нас нема зайвих грошей для злодіїв!

— Мабуть, він стомився. А може, злодій навіть його нотизував. Таке буває. Але хіба ви не в захваті від того, як діти виплуталися з цієї історії? Це ж було геніально! Просто геніально!

— Авжеж,— погодилась потішена пані Тішбайн.— Він розумний хлопець, мій синок. Завжди перший у класі. І такий старанний. Але подумайте тільки, якби з ним щось лихе скоїлось! У мене волосся стає дибом, хоч усе вже позаду. Ні, більше я нікуди його самого не відпущу. Бо помру зі страху.

— Він такий, як на фотографії? — спитав чоловік. Пані Тішбайн подивилася знову на газету і сказала:

— Такий. Точнісінько такий. Вам подобається?

— Надзвичайно! — вигукнув чоловік.— Хлопець хоч куди. З нього будуть люди.

— Тільки якби він трохи охайніше сів,— не заспокоювалась мати.— Піджак весь зібгався. Треба розстібати ґудзики, коли сідаєш. Та він же не слухає.

— Аби він не мав більших вад! — засміявся чоловік.

— Ні, вад у нього, мого Еміля, немає,— мовила пані Тішбайн і зворушено потерла собі носа.

Потім пасажир вийшов, залишивши їй газету. Вона читала й перечитувала Емілеві пригоди до самого вокзалу Берлін—Фрідріхштрасе. Ту статтю вона прочитала одинадцять разів.

Коли поїзд спинився, на пероні вже стояв Еміль у своєму святковому костюмчику. Він убрався так для мами і тепер кинувся їй на шию, вигукуючи:

— Ну, що ти на це скажеш?

— А ти не задавайся, шалапуте!

— Ой, пані Тішбайн, я неймовірно радий, що ти приїхала,— сказав Еміль і взяв матір під руку.

— Переслідуючи злодія, ти геть обшмугляв свій одяг,— зауважила мама, але зовсім не сердито.

— Якщо хочеш, у мене буде новий костюм.

— Звідки він візьметься?

— Одна крамниця збирається подарувати мені, Професорові і Густаву нові костюми, а потім повідомити в газеті, що ми, детективи, купуємо одяг тільки в цій крамниці. Це така реклама, розумієш?

— Звісно, розумію.

— Але ми, мабуть, відмовимось, хоча могли б замість тих нудних костюмів одержати кожен по новенькому футбольному м'ячу,— розповідав Еміль, хизуючись.— Тільки знаєш, ми вважаємо, що вся ота метушня навколо нас — просто безглуздя. Нехай би вже дорослі собі метушилися — часом вони бувають дуже кумедні. А дітям це ні до чого.

— Браво! — вигукнула мама.

— Гроші сховав дядько Гаймбольд. Тисячу марок. Хіба погано, скажеш? Тепер ми купимо тобі електричний фен, щоб сушити волосся. І зимове пальто на хутрі. А мені? Це ще треба обміркувати. Мабуть, таки футбольний м'яч. Або фотоапарат. Ще подивимось.

— А я гадаю, ці гроші краще не чіпати й покласти в банк. Колись вони дуже стануть тобі в пригоді.

— Ні, ми неодмінно купимо тобі фен і тепле пальто. Що залишиться, можна покласти в банк, коли вже ти так хочеш.

— Це ми ще обміркуємо,— сказала мама і стисла йому Руку.

— А ти знаєш, що в усіх газетах надруковано мою фотографію? І великі статті про мене?

— Одну я вже прочитала в поїзді. Тоді я дуже розхвилювалася, Емілю! Тобі нічого не сталось?

— Анічогісінько! Це було здорово! Ну, я розповім тобі геть-чисто все. Але спершу познайомся з моїми друзями.

— Де ж вони?

— На Шуманштрасе. У тітоньки Марти. Учора вона відразу ж спекла пиріг з яблуками. І ми запросили всю компанію. Вони саме зараз там зібралися.

У Гаймбольдів і справді було весело. Тут зібралися всі: Густав, Професор, Крумбігель, брати Мітенцвай, Герольд, Фрідріх Перший, Траугот, малий Вівторок і всі-всі. Ледве вистачило для них стільців.

Поні Капелюшок бігала з великим кавником від гостя до гостя і частувала гарячим шоколадом. А яблучний пиріг тітоньки Марти був просто казковий. Бабуся сиділа на канапі і сміялася. Здавалось, вона помолодшала на десять років.

Коли ввійшли Еміль з мамою, всі гучно їх привітали, кожен простягав пані Тішбайн руку. А вона дякувала хлопцям за те, що вони так самовіддано допомогли її Емілеві.

І тут Еміль сказав:

— Правда ж, друзі, ми не візьмемо ні костюмів, ні футбольних м'ячів? Ми не хочемо, щоб із нас робили рекламу. Згода?

— Згода! — вигукнув Густав і так просигналив своїм клаксоном, що задеренчали всі вазони з квітами тітоньки Марти.

Потім бабуся постукала ложкою по своїй визолоченій чашці, підвелася і сказала:

— Послухайте-но, що я скажу, хлоп'ята. Я хочу виголосити промову. Будь ласка, не гніть кирпу, я не збираюся вас вихваляти. Вам і так уже памороки тим вихвалянням забили. Цього я не робитиму! Ні, цього я не робитиму.

Діти зовсім принишкли, навіть не насмілювалися їсти.

— Вистежувати злодія,— повела далі бабуся,— і спіймати його, коли вас ціла сотня, діло нехитре. Мабуть, це вам неприємно чути? Але серед вас є хлопчик, якому кортіло теж вистежувати того Грундайса. Або теж убратися в зелену ліврею і розвідати всё в готелі. Але він зостався дома, бо відчував відповідальність, так, відчував відповідальність.

Усі подивилися на малого Вівторка. Той зніяковів і за-шарівся по самі вуха.

— Правильно. Я кажу про малого Вівторка. Правильно! — сказала бабуся.— Він сидів два дні біля телефону. Він знав, у чому його обов'язок. І виконав його, хоч це було хлопцеві зовсім не до вподоби. Це прекрасно. Зрозуміло? Прекрасно! Беріть із нього приклад. А тепер усі підведімося з вигуком: "Слава малому Вівторкові!"

Хлопці посхоплювалися на ноги. Поні Капелюшок при-тисла руки до рота, наче сурму. З кухні прийшли тітка Марта і Емілева мама. І всі закричали:

— Слава Вівторкові! Слава! Слава!

Потім усі знову посідали. А малий Вівторок перевів дух і сказав:

— Дякую. Тільки що тут такого? Ви всі зробили б те ж саме. Правда ж? Справжній хлопець завжди робить те, що треба. І квит!

Поні Капелюшок підняла догори кавник і крикнула:

— Хлопці, кому ще налити? Тепер випиймо за Еміля!

Розділ вісімнадцятий

ЧИ ЦЕ ЧОГОСЬ НАВЧИТЬ?

Надвечір хлопці попрощалися й розійшлись. Еміль мусив їм урочисто пообіцяти, що завтра по обіді прийде разом із Поні Капелюшком до Професора. Потім додому прийшов дядько Гаймбольд і сіли вечеряти. А після вечері дядько передав пані Тішбайн тисячу марок і порадив покласти їх у банк.

— Я саме так і збиралася зробити,— сказала перукарка.

— Ні! — вигукнув Еміль.— Тоді я не матиму від них ніякої втіхи. Хай мама купить собі електричний фен і пальто, підбите хутром. Я й чути не хочу того, що ви кажете. Адже гроші мої. Тож я можу з ними робити, що хочу. Хіба ні?

— Ні, ти не можеш робити з ними, що хочеш,— пояснив дядько Гаймбольд.— Ти ще дитина. І вирішувати, що робити з грошима, може тільки твоя мама.

Еміль підвівся з-за столу і став біля вікна.

— Отакої! Ти, Гаймбольд, нічого не розумієш,— сказала Поні Капелюшок своєму батькові.— Хіба ти не бачиш — Емілеві була б велика радість щось подарувати матері. Ви, дорослі, часом такі твердошкурі!

— Звичайно, треба купити фен і пальто,— мовила бабуся.— А що зостанеться, можна покласти в банк, правда, мій хлопчику?

— Атож. Ти згодна, мамусю?

— Коли ти так наполягаєш, багатію!

— Завтра, з самого ранку підемо купувати. Поні, підеш із нами? — радісно вигукнув Еміль.

— Невже ти гадаєш, що я в цей час байдики битиму? Але ти повинен і собі щось купити. Тітонька Тішбайн

4*

99

одержить фен для волосся, а собі купи велосипед, гаразд? Щоб більше не псував велосипеда своєї кузини.

— Емілю,— занепокоїлась пані Тішбайн,— ти зіпсував Поні велосипед?

— Та ні, мамо, я просто трохи опустив їй сідло, а то вона сидить дуже високо, наче гонщиця, і викаблучується, як мавпа.

— Сам ти мавпа! — крикнула Капелюшок.— Коли ти ще хоч раз зіпсуєш мені велосипед, між нами все буде кінчено.

— Якби ти не була дівчина й не така худюща, мов дрючок, я дав би тобі доброго лупня, моє золотко. До того ж, я не хочу сьогодні псувати собі настрій. Але хай тебе не обходить, що я собі куплю чи не куплю.

І Еміль уперто застромив руки в кишені.

— Не сваріться і не бийтесь, а просто повидряпуйте одне одному очі, — лагідно порадила бабуся, і суперечка на тому скінчилася.

Увечері дядько Гаймбольд вийшов погуляти з собакою. Тобто у Гаймбольдів не було ніякого собаки, а Поні так казала, коли батько йшов увечері випити кухоль пива.

Бабуся, обидві жінки, Поні Капелюшок та Еміль сиділи в кімнаті й говорили про щойно минулі дні, сповнені такого хвилювання.

— А може, ця історія має і щось добре,— сказала тітонька Марта.

— Звичайно,— вигукнув Еміль.— Одне я тепер запам'ятав назавжди: людям не можна довіряти.

— Дурниці! — пробурмотіла бабуся.— Навпаки! Навпаки!

— Дурниці, дурниці, дурниці! — заспівала Поні Капелюшок і застрибала по кімнаті.

— Отже, ти гадаєш, ця історія нічого нас не навчить? — спитала тітонька Марта.

— Навчить,— запевнила бабуся.

— Чого? — спитали всі водночас.

— Гроші треба надсилати тільки поштою,— і бабуся тихенько засміялася, наче заграла музична скринька.

— Ура! — закричала Поні Капелюшок і поскакала на своєму стільці до спальні.